

Original Article

Elaborating Experts' Perspectives on the Current and Desired State of Pre-Marital Counseling in Iran

Fatemeh Johari Fard¹, Mohsen Kachooei^{1✉}, Leili Panaghi²

1. Department of Psychology, Faculty of Humanities, University of Science and Culture, Tehran, Iran

2. Family Research Institution, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Received: 2024.09.30

Revised: 2025.02.01

Accepted: 2025.02.02

Doi: [10.48308/jfr.2025.237089.1825](https://doi.org/10.48308/jfr.2025.237089.1825)

Abstract

Effective pre-marital counseling plays an essential role in empowering couples for a successful marriage. Therefore, the present study has been carried out with the aim of Elaborating Experts' Perspectives on the Current and Desired State of Pre-Marital Counseling in Iran. This study is qualitative, basic qualitative research, and its statistical population included premarital professionals in 2023. The purposive sampling technique was used and qualified people were identified and a request for participation was sent to them. Qualitative data were collected through semi-structured interviews until reaching saturation, and were analyzed based on the thematic analysis method of Braun & Clark. In this way, 12 premarital experts were interviewed. According to the results of data analysis, from the point of view of experts, premarital counseling standards are considered as the current procedures of premarital counseling and moving forward from current situation to the desired situation. According to the results of this study, the lack of a specific structure in premarital counseling has caused confusion for experts and their over-reliance on their personal experiences and tastes. Trying to develop a suitable structure for Iranian culture in premarital counseling is important due to the consequences of this incident.

Keywords: premarital programs, qualitative research, thematic analysis, premarital counselor, premarital counseling

How to cite: Joharifard, F. , Kachooei, M. and Panaghi, L. (2025). Elaborating Experts' Perspectives on the Current and Desired State of Pre-Marital Counseling in Iran. *Journal of Family Research*, 20(4), 1-31. doi: 10.48308/jfr.2025.237089.1825

✉Corresponding Author Email Address: kachooei.m@usc.ac.ir

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the creative commons attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقاله پژوهشی

واکاوی دیدگاه متخصصان پیرامون وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در ایران

فاطمه جوهری فرد^۱، محسن کجویی^۲، لیلی پناغی^۲

۱. گروه روانشناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران
۲. دانشکده روانشناسی، پژوهشکده خانواده، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۷/۰۹ دریافت نسخه اصلاح شده: ۱۴۰۳/۱۱/۱۳ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴

DOI: [10.48308/jfr.2025.237089.1825](https://doi.org/10.48308/jfr.2025.237089.1825)

چکیده: مشاوره پیش از ازدواج کارآمد نقش اساسی در توانمندسازی زوجها برای ازدواج موفق دارد. لذا هدف پژوهش حاضر واکاوی دیدگاه متخصصان پیرامون وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در ایران می‌باشد. این پژوهش کیفی و از نوع تحقیق کیفی پایه بوده و جامعه آماری آن متخصصان پیش از ازدواج در سال ۱۴۰۲ هستند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند صورت گرفت و برای دستیابی به آن افراد واجد شرایط شناسایی شده و درخواست مشارکت برای آن‌ها ارسال گردید. داده‌های کیفی از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته و تا رسیدن به اشباع جمع‌آوری شدند و براساس روش تحلیل مضمون براون و کلارک مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. به این ترتیب با ۱۲ متخصص پیش از ازدواج مصاحبه انجام شد. نتایج تحلیل داده‌ها مبین استانداردهای مشاوره پیش از ازدواج از نگاه متخصصان، وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج و حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب بود. یافته‌های این پژوهش مشخص کرد که عدم وجود یک ساختار مشخص در مشاوره پیش از ازدواج موجب سردرگمی متخصصان و تکیه بیش از حد آن‌ها بر تجربیات و سلیقه شخصی‌شان شده‌است. با توجه به پیامدهای این اتفاق تلاش برای تدوین ساختاری مناسب با فرهنگ ایران در مشاوره پیش از ازدواج اهمیت دارد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌های پیش از ازدواج، پژوهش کیفی، تحلیل مضمون، مشاور پیش از ازدواج، مشاوره‌های پیش از ازدواج

استناد به این مقاله: جوهری فرد، فاطمه، کجویی، محسن و پناغی، لیلی. (۱۴۰۳). واکاوی دیدگاه متخصصان پیرامون وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در ایران. خانواده پژوهی، ۲۰(۴)، ۱-۳۰. doi: 10.48308/jfr.2025.237089.1825

✉ نویسنده مسئول: kachooei.m@usc.ac.ir

مقدمه

ازدواج به عنوان یک نهاد اجتماعی پایدار معرفی می‌شود که با وجود تحولات فرهنگی جوامع و تغییر اولویت‌های شخصی افراد، همچنان از اولویت بالایی برخوردار بوده و برای آن برنامه‌ریزی می‌کنند (کدال و شکر، ۲۰۲۱؛ هاوکینز و همکاران، ۲۰۰۴). مشاوره پیش از ازدواج^۲ و فضای عاری از سوگیری که متخصصان این حوزه ایجاد می‌کنند، این فرصت را به افراد در آستانه ازدواج می‌دهد تا از تحریف‌ها و ترس‌های خود آگاهی یافته و به شناخت صحیح و جامعی از خود، فرد مقابل و شرایطی که در آن قرار دارند دست یابند تا در نهایت بتوانند تصمیم مناسبی را اتخاذ کنند (مختاری و همکاران، ۲۰۲۱). با نگاهی عمیق‌تر به این موضوع به نظر می‌رسد مشاوره‌های پیش از ازدواج به مثابه مداخلات پیشگیرانه‌ای هستند که قبل از آن که موضوعات و احیاناً تعارضات کوچک موجود، تبدیل به چالش‌های بزرگی شوند که زندگی زوج را تحت‌تاثیر قرار می‌دهند، در این فرآیند شناسایی شده و با آگاه ساختن افراد در جهت مدیریت آسیب‌های احتمالی، اقدامات موثری صورت می‌گیرد (هاوکینز و همکاران، ۲۰۰۸).

امروزه برنامه‌های پیش از ازدواج^۴ متنوعی در دنیا رایج است که می‌توان به برنامه اولسون^۵ (اولسون، ۲۰۰۰) و مدل سیمبیس^۶ (پرت و پرت، ۲۰۱۳) اشاره کرد. گرچه تعداد بسیاری از آن‌ها هنوز از ابعاد مختلف مورد سنجش قرار نگرفته‌اند؛ اما با این حال به نظر می‌رسد که به سبب عناصر اصلی و مشترک از جمله تمرکز روی تعهد، گفت‌وگو درباره‌ی تعارض، حل مسئله، اصول ارتباطی، سواد عاطفی و... در عمل برای زوج‌هایی که در مراحل پیش از ازدواج قرار دارند کمک کننده باشند (رستمی و قزلسفلو، ۲۰۱۸؛ ابراهیمی و همکاران، ۲۰۱۹). این ضرورت وجود دارد که همگام با استفاده از برنامه‌های ذکر شده در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج، پژوهش‌های عمیقی نیز درباره‌ی اثرگذاری این روندها و شیوه‌ی پیاده‌سازی آن‌ها توسط کارشناسان پیش از ازدواج صورت گیرد (کارل و دهرتی، ۲۰۰۳). چنین به نظر می‌رسد که روانشناسان و مشاوران پیش از ازدواج حتی اگر در فرآیند مشاوره‌ها، خود را متعهد به یک پروتکل بدانند، براساس شرایط و ویژگی‌های شخصیتی، اجتماعی و فرهنگی زوج مراجعه کننده، تجربیات حرفه‌ای که تاکنون به دست آورده‌اند، دانشی که در این حوزه دارند و همچنین صفات شخصیتی خودشان به شیوه‌ای انعطاف‌پذیر عمل می‌کنند (محسن زاده و عارفی، ۱۳۹۰)؛ حال آن که اثر بخشی مشاوره و در عین حال چگونگی انجام این شیوه‌ی تغییر پذیر با تلاش برای حفظ اثر بخشی و وفاداری به پروتکل اولیه در هاله‌ای از ابهام است. به علاوه بسیاری از آن‌ها سعی می‌کنند در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج از ترکیب تکنیک‌های چندین رویکرد استفاده کنند. این کار علی‌رغم آن که فوایدی برای مراجعین آن‌ها دارد که آن‌ها را تشویق به ادامه‌ی این روند کرده است، اما حساسیت برانگیز است؛

برای مثال در ایران بسیاری از این روندها متناسب با فرهنگ این جامعه بومی‌سازی نشده‌اند و متخصصان با استفاده از تجربیات و دانش خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. به وضوح مشهود است که بعضی از تکنیک‌هایی که کارشناسان در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج آن‌ها را به کار می‌گیرند، دارای مبانی نظری مشترکی با یکدیگر نبوده و گاهی اوقات نیز در تضاد می‌باشند (مرادی عباس آبادی و همکاران، ۱۴۰۰). هر چند که طبق پژوهش ذکر شده، این روند در زمان‌هایی برای مراجعان اثرات سودبخشی دارد؛ اما لازم به بررسی است که روانشناسان با چه معیارهایی به انجام این عمل می‌پردازند و آنچه که این روند را سودمند می‌کند، چه عواملی است و همچنین در رابطه با مراجعه کنندگان ناراضی، چه مواردی سبب می‌شود که این نوع از مداخلات کارایی لازم را برایشان نداشته و نارضایتی آن‌ها را به دنبال داشته باشد.

تصمیم‌گیری درباره‌ی این موضوع که مشاوره‌های پیش از ازدواج از اثر بخشی کافی برخوردار هستند یا خیر، تحت تاثیر عوامل مختلفی قرار دارد؛ برای مثال این که معیار اثربخشی چه در نظر گرفته می‌شود، ملاک‌های نتیجه‌گیری کوتاه مدت هستند یا طولانی مدت. گرچه با اولویت قرار دادن هر کدام از ملاک‌های اثربخشی، نتایج متفاوتی به دست می‌آید؛ اما عامل اصلی این است که چه محتوایی توسط چه شخصی و به چه افرادی ارائه می‌شود؛ تناسب میان این سه مولفه است که مهم‌ترین تاثیر را بر نتایج حاصل از ارزیابی اثربخشی مشاوره‌های پیش از ازدواج دارد (شوم^۹ و همکاران، ۲۰۱۰). قابل ذکر است که محتواهایی که چه در فرآیند مشاوره و چه در فرآیند آموزش‌های پیش از ازدواج ارائه شده یا از آن‌ها استفاده می‌شود، باید متناسب با ویژگی‌های مخاطبان بازبینی شود؛ پیاده‌سازی یک محتوای یکسان برای همه‌ی افراد، سبب کاهش اثر بخشی مشاوره‌های پیش از ازدواج می‌شود. برای مثال در کشورهای اروپایی که از سنین پایین به کودکان درباره‌ی مسائل جنسی آموزش داده می‌شود، تاکید زیاد روی این محتوا در مشاوره‌های پیش از ازدواج، اثر بخشی آن را به صورت معناداری تحت تاثیر قرار نمی‌دهد؛ اما گفت‌وگو درباره‌ی این مسائل در جامعه‌ی ایرانی و فرهنگ‌های مشابه که مسائل جنسی تابو قلمداد شده و افراد تا قبل از ازدواج آموزشی در این باره نمی‌بینند، بسیار حائز اهمیت است (یادسای و همکاران، ۱۴۰۱).

به صورت کلی، مسائل مربوط به فرهنگ و گذار فرهنگی موضوعی است که در زمان فعلی، بیش از پیش روی ابعاد مختلف رابطه‌ی انسان‌ها به خصوص در حیطه‌ی ازدواج و پیش از ازدواج اثرگذار است (رجبی و همکاران، ۱۳۹۷). در شرایط حاضر، تغییرات فرهنگی بسیاری در جوامع مختلف محسوس است و این موضوع نیاز به مشاوره‌های پیش از ازدواج را به صورت جدی تشدید می‌کند (سیوان و موتیفاین^{۱۰}، ۲۰۲۴). مسئله‌ای که لازم است به آن توجه شود این است که علاوه بر نیاز به گسترش مشاوره‌های پیش از ازدواج، لازم است که متخصصان به روند این مداخلات ورود کرده و مبانی و همچنین تکنیک‌های آن‌ها را متناسب با تحولات فرهنگی، تغییرات نظام خانواده و صفات شخصیتی و نیازهای افراد، بازبینی کنند (هلمن^{۱۱}، ۲۰۰۶). گرچه موضوعاتی مثل ارزش و آرمان‌های یک رابطه و اصول ارتباطی در طی تغییرات فرهنگی، همچنان قابل توجه هستند؛ اما بازبینی

رویه‌های موجود و در نظر گرفتن سبک منحصر به فرد زندگی افراد، جهان‌بینی آن‌ها، نیازهای جدید و چالش‌هایی که امروزه با آن‌ها مواجه هستند کمک می‌کند تا رویه‌های اثربخش گذشته متناسب با شرایط افرادی که در این زمان مخاطب آن هستند منطبق شده و با اثرگذاری بیشتر، مورد استفاده قرار گیرد و همچنین رویه‌هایی که تاثیرگذاری کم‌تری دارند اصلاح شوند (کلاید^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۰). علاوه بر تغییرات فرهنگی که امروزه موضوعی جهان شمول است، در کشور ایران مسائلی از قبیل جهیزیه، نفقه، انتخاب محل زندگی، آداب و رسوم مربوط به مراسم عروسی وجود دارد که برخی از فرهنگ‌ها به خصوص کشور های آسیایی اولویت خاصی برای آن قائل هستند. این موارد اغلب روند مشاوره پیش از ازدواج را تحت تاثیر قرار می‌دهد و مشاور برای آن که به اهداف در نظر گرفته شده در روند شخصی خود یا روندی که به آن متعهد است دست یابد، ناچار می‌باشد که به صورت فعال درگیر این مسائل فرهنگی شود تا در نهایت به اثربخشی لازم در جلسات دست یابد. بررسی این موضوع که روانشناسان ایرانی چگونه با چالش‌های فرهنگی زوج مراجعه‌کننده روبه‌رو شده و به مدیریت این موارد می‌پردازند، بسیار حائز اهمیت است (رضوی و همکاران، ۱۳۹۷).

به نظر می‌رسد که با بررسی پژوهش‌های حال حاضر نمی‌توان به درک صحیح و جامعی از مشاوره‌های پیش از ازدواج در ایران دست یافت؛ زیرا با توجه به آنچه اشاره شد عمده آن‌ها کمی بوده و پژوهش‌های کیفی نیز دیدگاه متخصصان را واکاوی نکرده‌اند و شکاف فراوانی بین نتایج پژوهش‌های مستند با آنچه در عمل اجرا می‌شود، وجود دارد (باهنر و همکاران، ۱۴۰۰؛ طهرانی و همکاران، ۱۴۰۰)؛ این موضوع، واکاوی اثربخشی مشاوره‌های پیش از ازدواج را تحت تأثیر قرار می‌دهد. موضوع اصلی دیگری که بر درک صحیح از روند مشاوره‌های پیش از ازدواج تاثیر می‌گذارد، کمبود اطلاعات کافی پیرامون شیوه‌ی استفاده‌ی روانشناسان و مشاوران پیش از ازدواج از برنامه‌های موجود و بومی‌سازی آن‌ها است. بدین ترتیب، پژوهش حاضر به واکاوی دیدگاه متخصصان پیرامون وضعیت موجود و وضعیت مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در ایران پرداخته و به این سوال پاسخ می‌دهد که «تفاسیر متخصصین از وضعیت موجود و مطلوب مشاوره‌های قبل از ازدواج چیست؟»

روش

پژوهش حاضر یک مطالعه‌ی کیفی به روش تحقیق کیفی پایه^{۱۳} بود. در روش ذکر شده این نگاه وجود دارد که واقعیت از تعامل با جهان هستی ساخته می‌شود؛ بنابراین پژوهشگر به دنبال فهم تجربه دیگران و درک معنایی است که آن‌ها از واقعیت متناسب با تجربه خود می‌سازند (مریام^{۱۴} و همکاران، ۲۰۱۵). مشارکت کنندگان^{۱۵} این مطالعه را متخصصان حوزه پیش از ازدواج در استان تهران در سال ۱۴۰۲ تشکیل دادند. ملاک‌های ورود به این پژوهش داشتن حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد در یکی از گرایش‌های رشته روان‌شناسی و مشاوره یا دارا بودن مدرک دکترای روانپزشکی، حداقل ۴ سال فعالیت در حوزه مشاوره پیش از ازدواج، داشتن حداقل ۱۰ مراجع با موضوع مشاوره پیش از ازدواج بود. همچنین عدم همکاری در ارائه اطلاعات و یا نبود شفافیت در

روند اجرا و بیان تجربیات معیار خروج از این پژوهش تعیین شد. در روند اجرای پژوهش ابتدا کداخلاق از پژوهشکده رویان کسب شد (شماره IR.ACECR.ROYAN.REC.1402.045 مورخ ۱۴۰۲/۵/۱۷). سپس افرادی که دارای معیارهای ورود به این مطالعه بودند به روش هدفمند^{۱۶} و با حداکثر گوناگونی^{۱۷} دعوت به حضور در این پژوهش شدند. به عبارت دیگر متخصصانی وارد این مطالعه شدند که برخوردار از سابقه کاری غنی آن‌ها در این حوزه نشان می‌داد که قادر هستند مشاوره پیش از ازدواج در ایران، مضامین آن و همچنین تجربیات خود در این حیطه را به صورت عمیق توصیف و واکاوی کنند. در این مطالعه سعی شد تا متخصصان انتخاب شده در عین برخوردار از معیارهای ورود، دارای رویکردهای نظری مختلف و تا حد امکان از تنوع در سن، تحصیلات و سابقه کاری برخوردار باشند.

روند انجام پژوهش به این صورت بود که ابتدا راهنمای مصاحبه توسط تیم پژوهشی تدوین شد؛ سپس افراد واجد شرایط شناسایی شده و با هماهنگی قبلی در زمان معین و به شیوه‌ای که مشارکت کنندگان به آن تمایل داشتند (حضور، تماس تصویری و تلفنی) مصاحبه‌ها انجام شد. سوالات مصاحبه براساس بررسی مقالات موجود، خلاءها و ابهاماتی که پژوهشگران با آن مواجه بودند و مشاوره با اساتید با تجربه در تدریس مشاوره پیش از ازدواج، طراحی و نهایی شد. پیش از آغاز هر مصاحبه توضیحاتی پیرامون اهداف پژوهش و کاربردهای آن ارائه شد، سپس اطمینان بخشی پیرامون محرمانگی مصاحبه‌ها و حفظ اطلاعات هویتی آن‌ها انجام شد. پس از آن به سوالات مراجعه کنندگان پاسخ داده شده و مصاحبه‌ها انجام شدند. زمان انجام شده برای مصاحبه‌ها حداقل ۴۰ دقیقه و حداکثر ۱۲۰ دقیقه بود. گرچه سوالات کلی مصاحبه از پیش مشخص شده بود اما در هر مصاحبه بنابر روند گفتگو و موارد مطرح شده سوالاتی اضافه شد تا اطلاعات عمیقی تری از تجربیات و نظرات متخصصان به دست آید. در انتهای مصاحبه در خصوص احتمال مطرح شدن سوالاتی پیرامون ابهامات یا موارد دیگر لازم به مصاحبه مجدد، اطلاع رسانی و کسب اجازه شد. همچنین در طی روند پژوهش نیز در صورت نیاز مجدداً مصاحبه‌های دیگری در نظر گرفته شد. روند نمونه گیری تا زمانی که اطلاعات دریافت شده از مصاحبه‌ها تکراری شده و داده جدیدی به دست نیامد و به اشباع^{۱۸} رسید، ادامه یافت. به این ترتیب روند مصاحبه‌ها با ۱۲ مصاحبه با متخصصین پیش از ازدواج به اتمام رسید. میانگین سنی مشارکت کنندگان حدوداً ۴۱ سال، کمترین میزان سابقه کار ۴ و بیشترین ۲۶ سال بود.

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش و شیوه انجام مصاحبه

شيوه انجام مصاحبه	سابقه کار	وضعیت تاهل	رویکرد نظری	تحصیلات	جنسیت	سن	کد عددی
حضور	۱۰ سال	متاهل	CBCT ^{۱۹}	دکتر روانشناسی	مرد	۳۶	۱۰۱
حضور	۷ سال	مجرد	CBT و طرحواره	دکتر مشاوره	زن	۳۳	۱۰۲

۱۰۳	۴۴	مرد	روانپزشک	تحلیلی	متاهل	۱۰ سال	آنلاین
۱۰۴	۳۷	زن	کارشناسی ارشد مشاوره	CBCT و هیجان مدار	مجرد	۱۰ سال	آنلاین
۱۰۵	۳۵	زن	دکتر روانشناسی	هیجان مدار و روانپوشی	متاهل	۱۰ سال	آنلاین
۱۰۶	۳۸	زن	دکتر روانشناسی	CBT	مجرد	۵ سال	آنلاین
۱۰۷	۳۷	زن	کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی	تحلیلی	مجرد	۴ سال	آنلاین
۱۰۸	۵۵	مرد	دکتر روانشناسی	CBT	متاهل	۲۰ سال	حضور
۱۰۹	۴۲	زن	دکتر روانشناسی سلامت	هیجان مدار	متاهل	۱۰ سال	حضور
۱۱۰	۵۲	مرد	دکتر مشاوره	CBCT	متاهل	۲۲ سال	آنلاین
۱۱۱	۳۶	زن	دکتر روانشناسی	تحلیلی	متاهل	۱۰ سال	حضور
۱۱۲	۵۵	زن	دکتر روانشناسی بالینی	CBT	متاهل	۲۶ سال	آنلاین

ابزار پژوهشی

ابزار مورد استفاده در این پژوهش مصاحبه نیمه ساختاریافته^{۲۰} بود. از آن جا که هدف پژوهش کیفی درک عمیق از ماهیت یک مفهوم با در نظر گرفتن نگاه انسانی است، مصاحبه نیمه ساختاریافته این فرصت را مهیا می‌سازد تا در عین در نظر داشتن یک ساختار ذهنی هدف محور، بتوان ارتباط نزدیک‌تری با مصاحبه شونده‌ها ایجاد کرد، منحصر به فرد بودن تجربیات هر فرد را در نظر داشته و با ابتکار عمل جنبه‌های ظریف و متفاوت نگاه افراد دیگر را درک کرد (عابدی، ۱۳۸۹). گرچه در این شیوه مصاحبه، حیطه‌های کلی سوالات از قبل مشخص هستند اما ثابت نمی‌باشند و مصاحبه‌گر می‌تواند بنابر جریان مصاحبه و آنچه مصاحبه شونده‌ها مطرح می‌کند سوالات جدیدی را در راستای اهداف پژوهشی مطرح نماید (اسمیت^{۲۱}، ۲۰۱۵).

روش تحلیل نمونه‌ها

در تحقیقات کیفی معمولاً جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل آن به صورت همزمان با یکدیگر انجام می‌شود تا بدین منظور خلایقی که در قسمت‌های مختلف انجام تحقیق، مثلاً احساس نیاز به پرسیدن برخی از سوالات که در راهنمای مصاحبه به آن‌ها پرداخته نشده، در مصاحبه‌های بعدی بازبینی شده و به آن‌ها پرداخته شود. در واقع این دو مسیر به صورت متناوب کنار هم طی می‌شوند و حالتی رفت و برگشتی بین جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها وجود دارد (دلاور، ۱۳۸۹). فرآیند کدگذاری و تحلیل مضامین به روش براون و کلارک^{۲۲} (۲۰۱۶) انجام شد. این الگوی ۶ مرحله‌ای شامل آشنایی با داده‌ها، استخراج کدهای اولیه و کدگذاری، جستجوی تم

ها، بازبینی تم ها، تعریف و نام گذاری تم ها و تدوین گزارش هستند. در راستای مراحل ذکر شده پس از انجام هر مصاحبه، فایل ضبط شده توسط محقق شنیده شده و به صورت کلمه به کلمه تایپ شده است. جهت تصحیح و آشنایی بیشتر هر مصاحبه مجدد گوش داده و با فایل تایپ شده تطابق داده شد. پس از مطالعه کامل و چندباره و آگاهی کامل از محتوای مصاحبه، پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، روانخوانی و بررسی آن‌ها به منظور دستیابی به اشراف نسبی از داده‌ها صورت گرفت. سپس کدگذاری باز انجام شد؛ نام‌های انتخاب شده یا به صورت مستقیم از گفته‌های شرکت کنندگان انتخاب شد یا برگرفته از تحلیل‌های پژوهشگر پس از ارزیابی و مقایسه داده‌ها بود. پس از این مرحله کدها بر اساس شباهت و تفاوت‌هایی که با یکدیگر داشتند، مقایسه شدند و مضامین اولیه به صورت تدریجی شکل گرفت. در انتها پس از ساخت مضامین اصلی، مضامین فرعی و مضامین فرعی درجه دو با نظارت تیم پژوهشی و استفاده از یادداشت‌های انجام شده و داده‌های به دست آمده در هر مرحله، اطلاعات حاصل شده به دفعات سازمان دهی شدند تا مضامین با حساسیت بالا و با در نظر گرفتن حداکثر انتزاع از کدها، نام گذاری و تعریف شوند. این کار به گونه‌ای صورت گرفت که مضامین الگویی از معنای زیربنایی داده‌های مشابهی که به هم پیوند خورده‌اند را در بر گرفته باشند و مضامین به دست آمده در فرآیند تحلیل به سوال مطالعه پاسخ داده باشند. برای اعتبار یابی داده‌های پژوهشی از روش بررسی همکاران^{۲۳} استفاده شد؛ آن‌ها در کسوت منتقد و طی چند جلسه، فرآیند پژوهش از جمله شیوه مصاحبه، کد گذاری اولیه، استخراج مضامین را مورد کندوکاو قرار دادند و پژوهشگر ملزم به شفاف‌سازی آنچه رخ داده است، بود (کرسول و میلر^{۲۴}، ۲۰۰۰). همچنین برای بررسی پایایی پژوهش نیز با مصاحبه شوندگان طی قراری مجدد نتایج حاصل از گفت‌وگو و تحلیل‌ها در میان گذاشته شده و نظرات آن‌ها جویا شد. گام بعدی استفاده از نظر کارشناسان دیگر پیرامون کدهای به دست آمده از مصاحبه‌شوندگان بود. در این مرحله متن مصاحبه‌ها توسط دو متخصص که اطلاع کافی از موضوع و اهداف پژوهش داشتند بازخوانی شده و پیرامون تغییر و تجدید نظر در کدگذاری‌ها مشورت صورت گرفت و پس از بازخوانی مصاحبه‌ها و تحلیل چندباره و جمع بندی در نهایت به مضامین اصلی دست یافته شد. پیرامون بازتاب در پژوهش لازم به توضیح است که محقق اصلی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی بالینی خانواده می‌باشد و دوره‌های پیش از ازدواج را به صورت تخصصی به اتمام رسانده است. همچنین نویسنده مسئول این مطالعه مدرس درس نظریه‌های خانواده‌درمانی بوده و در زمینه روان‌درمانگری فردی تجربه دارد. این پیشینه علمی و تجربی این امکان را فراهم ساخت که با نگاهی عمیق‌تر و آگاهانه‌تر به موضوع پژوهش پرداخته‌شود.

تبیین یافته‌ها

در این قسمت اطلاعات حاصل از مصاحبه متخصصان مورد تحلیل قرار گرفته و نمونه‌های مرتبط با هر یک از مضامین به تفصیل ذکر شده و اطلاعات حاصل از کدگذاری‌ها توضیح داده می‌شوند.

طی مراحل کدگذاری و در پاسخ به سوال پژوهش سه مضمون اصلی استانداردهای مشاوره پیش از ازدواج از نگاه متخصصان، وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج و حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب استخراج شد که هر کدام دارای مضامین فرعی هستند که در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. معرفی کدها، مضامین فرعی، مضامین اصلی واکاوی دیدگاه متخصصان پیرامون وضعیت موجود و وضعیت

مطلوب مشاوره پیش از ازدواج در ایران

مضامین اصلی	مضامین فرعی	مضامین فرعی درجه دو	کدها
۱. استانداردهای مشاوره پیش از ازدواج از نگاه متخصصان	الف. ویژگی‌های یک مشاور کارآمد در مشاوره پیش از ازدواج	ویژگی‌های شخصی	سلامت بودن-همدلی- خودکنترلی- صداقت- خوب شنیدن- مسئولیت پذیری
		ویژگی‌ها به عنوان روان‌رانگر	پایبندی به اخلاق حرفه‌ای- صلاحیت علمی- صلاحیت تجربی
	ب. ویژگی‌های یک برنامه پیش از ازدواج کارآمد	ویژگی‌ها به عنوان مشاور پیش از ازدواج	ابهام در چگونگی اهمیت ویژگی‌های دموگرافیک مشاور- تجربه درمان‌گری و زوج درمانگری- حل تعارضات درونی پیرامون صمیمیت و رابطه جنسی- فهم فرهنگی نسبی از قومیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف
		توجه به چالش‌های فرهنگی اجتماعی	مسائل جنسی- چالش‌های فرهنگی مرتبط با خانواده‌ها- مسائل حقوقی ازدواج- چالش‌های فرهنگی مذهبی- مسائل فرهنگی مربوط به مراسم و مناسک ازدواج
۲. وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج	الف. ساختار کنونی مشاوره‌های پیش از ازدواج	تمرکز بر رویکرد جامع‌نگر	هدایت‌کننده مشاوره و مراجعه‌کنندگان- امکان ارزیابی شاخص‌های پراهمیت- امکان پیش‌بینی چالش‌های احتمالی- توانمندسازی مراجعه‌کنندگان
		برخورداری از روند انعطاف‌پذیر بر حسب نیاز مراجعه‌کنندگان	انعطاف‌پذیری در ساختار- انعطاف‌پذیری در محتوا- امکان شخصی‌سازی مشاوره متناسب با شرایط مراجعه‌کنندگان
	ارزیابی	مصاحبه-آزمون	
	آموزش	ایجاد بینش و نه درمان- تسهیل‌کننده روند مشاوره- در نظر گرفتن نیاز و شرایط مراجعه‌کنندگان	
	جلسات فردی	اهمیت همزمانی با جلسات مشترک- اهمیت مساوی بودن تعداد جلسات برای دختر و پسر	
	جلسات مشترک	کارکرد چندگانه- برجستگی دوچندان نقش مشاور	
ب. محتوای کنونی مشاوره‌های پیش از ازدواج	ارجاع به متخصصان دیگر در صورت نیاز	درمانگر فردی- روانپزشک- درمانگر جنسی- پزشک- زوج درمانگر	
	تفاوت با زوج درمانی	اولویت بندی و هدف- چشم‌انداز زمانی- سطوح مداخله	
	حوزه‌های ارزیابی	شناخت فرد از خود- شناخت فرد از شخص مقابل- میزان شناخت از رابطه فعلی- ولایت‌ها- خط قرمزها- گستره تفاوت‌ها و شباهت‌ها با یکدیگر- عوامل خطر	
	سر فصل‌های آموزش	مهارت‌های زندگی- مهارت‌های زندگی زناشویی- مرزگذاری با خانواده‌ها- مدیریت مالی- آموزش‌های حقوقی و قانونی مربوط به ازدواج	

بررسی تاریخچه فردی - بررسی رابطه فرد با خانواده مبداء - بررسی روابط عاطفی قبلی - تردیدها و نگرانی‌ها	حوزه‌های جلسات فردی		
مذاکره پیرامون دغدغه‌ها - پیش بینی چالش‌های احتمالی - توانمندسازی دختر و پسر به عنوان یک زوج	حوزه‌های جلسات مشترک		
ارزش‌ها - چهارچوب‌های ذهنی - علاقمندی‌ها	همخوانی با ویژگی‌های شخصی مشاور	ج. مولفه‌های تاثیرگذار بر ساختار و محتوای مشاوره	
آموزش‌های گذرانده شده - نظارت بالینی - درمان شخصی دریافت شده - تجربیات کاری پیشین مشاور - سودمندی برای مراجعه کنندگان - رویکرد مشاور در درمان گری و زوج درمانگری	سازگاری با تجربه‌های شخصی و حرفه‌ای مشاور		
تاکید بر ضرورت عدم پذیرش ملاقات با خانواده‌ها - پذیرش خانواده‌ها در صورت کمک به روند جلسات - پذیرش خانواده‌ها در صورت اصرار آن‌ها	ورود یا عدم ورود خانواده‌ها به جلسات مشاوره	د. ابهامات	
ضرورت وجود جلسات فردی به سبب کسب اطلاعات گفته نشده - ضرورت عدم وجود جلسات فردی به سبب آسیب به امنیت و توانمندی زوج	وجود یا عدم وجود جلسات فردی		
در نظر داشتن بازه انعطاف پذیر بر حسب ارزیابی مشاور از وضعیت زوج - تعداد جلسات باز و بسته به خواست مراجعه کنندگان	تعداد جلسات		
اهمیت فاصله کوتاه بین جلسات به سبب حفظ انسجام روند - اهمیت فاصله زیاد بین جلسات به سبب ضرورت کسب تجربه در تعاملات روزمره با یکدیگر	فاصله بین جلسات		
تناقض در انجام تست - تناقض در انتخاب محتوای تست - تناقض در زمان انجام تست - تناقض در شرایط تفسیر تست - تناقض در نحوه ارائه نتایج تست	ساختار و محتوای تست‌ها		
ابهام در پذیرش مراجعان مصمم به ازدواج با یکدیگر - ابهام در پذیرش مراجعان با سابقه آشنایی اندک - ابهام در پذیرش مراجعه کنندگان با سابقه دوستی طولانی مدت	گستره پذیرش مراجعین پیش از ازدواج		
غنی کردن جزئیات محتوای مشاوره - نیازسنجی و هماهنگی روند مشاوره‌ها متناسب با تغییرات جامعه - افزایش انعطاف پذیری مشاور - افزایش فاصله بین جلسات	تغییر در محتوای جلسات تغییر در ساختار جلسات	۳. حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب	الف. تاثیر تجربیات مشاور بر روند مشاوره‌های پیش از ازدواج
آموزش حیطه‌های قانونی ازدواج - آموزش تنظیم هیجانی - آموزش گفتگوی موثر	به روزگردانی سرفصل‌های آموزش مراجعه کنندگان		
در فضای مشاوره - خارج از فضای مشاوره	امکان تعامل بیشتر دختر و پسر با یکدیگر	ب. ایده آل‌های مشاوره پیش از ازدواج از نگاه مشاوران	
استفاده از تست‌های مناسب‌تر - استفاده از کتاب‌های مناسب	استفاده از ابزارهای مناسب برای آموزش و سنجش		
آگاه‌سازی والدین و کمک گرفتن از آن‌ها در خدمت روند مشاوره پیش از ازدواج - آموزش خانواده‌ها و آماده ساختن آن‌ها برای ازدواج فرزندشان	امکان آماده‌سازی خانواده‌ها		

ادامه مشاوره‌های پیش از ازدواج، پس از ازدواج و شروع زندگی مشترک	تلفیق برنامه‌های مشاوره پیش از ازدواج با برنامه‌های غنی‌سازی رابطه		
کاهش تعرفه مشاوره پیش از ازدواج- قرار گرفتن مشاوره پیش از ازدواج تحت پوشش بیمه- الزام سپری کردن مشاوره‌های پیش از ازدواج نزد کلینیک‌های روانشناسی برای افراد در شرف ازدواج	سیاست‌گذاری در تسهیل دریافت خدمات مشاوره پیش از ازدواج		

۱. استانداردهای مشاوره پیش از ازدواج از نگاه متخصصان

بر اساس مصاحبه‌ها به نظر می‌رسد مناسب بودن مشاوره پیش از ازدواج با دو شاخص اصلی ارزیابی می‌شود. شاخص نخست ویژگی‌های یک مشاور کارآمد در مشاوره پیش از ازدواج است که اشاره به ویژگی‌های فردی که به عنوان مشاور پیش از ازدواج فعالیت می‌کند دارد و شاخص دو مبتنی بر ویژگی‌های یک برنامه پیش از ازدواج کارآمد است.

الف. ویژگی‌های یک مشاور کارآمد در مشاوره پیش از ازدواج

همه متخصصان اذعان کردند فردی که خود را مشاور پیش از ازدواج معرفی می‌کند لازم است در سه سطح از ویژگی‌هایی برخوردار باشد. برخی از این ویژگی‌ها فردی بوده و برخی بر اساس تجربه کسب می‌شوند. وجود این ویژگی‌ها سبب می‌شود که یک مشاور پیش از ازدواج به شیوه‌ای موثر در این روند عمل کند.

ویژگی‌های شخصی

ویژگی‌های شخصی اشاره به صفاتی دارند که جنبه عمومی داشته و برخوردار از آن‌ها گرچه از شروط لازم است اما کافی نمی‌باشد. در واقع ویژگی‌هایی مثل سلامت بودن، همدلی، خود کنترلی، صداقت، خوب شنیدن و مسئولیت‌پذیری پتانسیل‌هایی هستند که فرد با دارا بودن آن‌ها می‌تواند برای کسب ویژگی‌های اختصاصی‌تر این حوزه تلاش کند.

شرکت‌کننده با کد ۱۰۵ گفت: "فکر می‌کنم به طور کلی برای مشاور شدن، به پیش‌نیازهایی هست، و به سری پیش‌نیازها شخصیتی است، انگار که شما تو شخصیتتون به ویژگی‌هایی داشته باشید و مثلاً اون میل به کمک کردن، اون تعمق و تأمل حالا توی مسائل، شخصیتی باشی که بدون سوگیری فکر کنی، به آدم سطحی نباشی که زود به نتیجه می‌رسه تو مسائل و..."

در نظر گرفتن اهمیت ویژگی‌های شخصی مشاور عامل اولیه برای بررسی ویژگی‌های یک مشاور کارآمد است.

ویژگی‌ها به عنوان روان‌مانگر

این مضمون فرعی به ویژگی‌های اختصاصی لازم برای یک روانشناس که در یکی از حیطه‌های بالینی سلامت روان در حال فعالیت است، اشاره می‌کند؛ پایبندی به اخلاق حرفه‌ای، صلاحیت‌های علمی و صلاحیت تجربی مواردی می‌باشند از پیش‌نیازهای فعالیت به عنوان یک درمانگر هستند و نبودن آن‌ها مختل‌کننده و آسیب‌رسان است.

شرکت‌کننده با کد ۱۱۲ گفت: "من فکر می‌کنم که مشاور پیش از ازدواج به عنوان یک روانشناس باید رشد بدونه در مراحل مختلف؛ رشد نوجوانی، دوره‌های رشد، جوانی، بحران‌های رشدی رو بدونه، عرضم به حضور

شما که مصاحبه و تکنیک‌های مصاحبه‌ی مشاوره بلد باشه، تشخیص‌های روانپزشکی رو بدون، تشخیص‌های شخصیتی رو بدونه"

بسیار مهم است که یک مشاور پیش از ازدواج کارآمد پیش از فعالیت به عنوان مشاور پیش از ازدواج، تجربیات عملی و بالینی را در این حیطة کسب کرده باشد.

ویژگی‌ها به عنوان مشاور پیش از ازدواج

این مضمون اشاره به ویژگی‌های اختصاصی یک مشاور پیش از ازدواج دارد. برخی از این موارد متمرکز بر دانشی می‌باشند که به عنوان یک مشاور پیش از ازدواج هدایت‌کننده‌ی وی در چالش‌های اتاق مشاوره هستند؛ برای مثال داشتن فهم فرهنگی نسبی از قومیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف به مشاور کمک می‌کند تا دید وسیع‌تری از ارزش‌ها برگرفته شده از جغرافیای مراجع داشته باشد و هر چقدر این دانش عمیق‌تر و به واقعیت نزدیک‌تر باشد مشاور می‌تواند کارآمدتر بوده و سلیقه‌ی شخصی خود را کمتر وارد فضای مشاوره کند. برخی دیگر از کدهای این مضمون اشاره به خودآگاهی درمانگر از موضوعات و تعارضات درونی خود دارد که بر پویایی‌های روند مشاوره پیش از ازدواج تاثیرگذار است. حل تعارضات درونی پیرامون صمیمیت و رابطه‌ی جنسی از همین موارد هستند. عمده‌ی متخصصان حاضر در این پژوهش تاکید داشتند که لازمه فعالیت به عنوان یک متخصص پیش از ازدواج، داشتن تجربه‌ی درمانگری و زوج درمانگری است.

شرکت‌کننده با کد ۱۰۳ گفت: "طبیعتاً مشاوره قبل از ازدواج باید زوج درمانگر باشه، اگر زوج درمانگر نباشه نمی‌تونه مشاوره قبل از ازدواج مناسبی ارائه بده داشته، لازمه زوج درمانگر باشه تا درک صحیح از دینامیک روابط زوجی داشته باشه و چالش‌های بالقوه‌ای که قرار هست افراد در نهایت مواجه بشن رو بفهمه که بعد بتونه ارزیابی دقیق‌تری داشته باشه؛ بتونه در واقع تسهیل بهتری انجام بده برای افراد"

در رابطه با چگونگی اهمیت و تاثیرگذاری ویژگی‌های دموگرافیک مشاور تناقضاتی در یافته‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها وجود داشت. برخی از متخصصان ویژگی‌های دموگرافیک را بی تاثیر توصیف کردند و برخی اهمیت این ویژگی‌ها را پررنگ ارزیابی کردند. گرچه بین نظرات متخصصان پیرامون جنسیت و سن تفاوت‌هایی وجود داشت اما به نظر می‌رسد پرچالش‌ترین ویژگی دموگرافیک مربوط به اهمیت تاهل مشاور بود. چهار نفر از متخصصان حاضر در این پژوهش معتقد بودن که تاهل مشاور عامل تاثیرگذاری نبوده و مهم دانستن آن خود به روند تخصصی مشاوره پیش از ازدواج آسیب می‌زند. در مقابل چهار نفر از متخصصان بر اهمیت تاهل بودن مشاوره پیش از ازدواج و ضرورت داشتن چنین تجربه‌ای تاکید داشتند.

شرکت‌کننده با کد ۱۰۵ گفت: "من الان شش ساله که ازدواج کردم، قبل از این‌ها، مشاوره زوج و پیش از ازدواج رو شروع کرده بودم و انجام می‌دادم؛ الان که بر می‌گردم به قبل هم یکم ناپختگی خودم رو می‌تونم پیدا کنم تو این داستان و هم اون اعتماد نکردن مراجع‌ها رو بیشتر می‌فهمم که خب درسته که من آموزش می‌دیدم و سوپرویزن هم می‌گرفتم، می‌خوندم، سعی می‌کردم که همه جوره به لحاظ علمی و حرفه‌ای خودم رو مثلاً آپدیت کنم ولی خب هیچ وقت تجربه زیسته نداشتم تو اون حوزه، و حق داشتن بچه‌ها که مثلاً اعتماد نکنند و یا این سوال رو بیرسن، که شما متأهلین، شما ازدواج کردین؟ اوایل عصبانی می‌شدم از این سوال، مثلاً

می‌گفتم به تو چه که من ازدواج کردم یا نه، چه کمکی به تو می‌کند؟ ولی موضوع این بود که الان می‌فهمم چون که آره تجربه زندگی مشترک زیر یه سقف، خیلی می‌تونه نگاه آدمو، احساس آدم رو متفاوت کنه"^{۱۱} برخی نیز ویژگی‌های دموگرافیک مشاور را عاملی توصیف کردند که بعد از برقراری رابطه درمانی رنگ می‌بازد؛ و به همین دلیل تمرکز بر تخصص و تجربه زیسته مشاور را عامل پر اهمیت تری دانستند.

شرکت کننده با کد ۱۱۱ گفت: "من معتقدم که بسیار نحوه نحوه بودن و چگونگی بودن درمانگر اثرگذار، تو گاه ممکنه که یک درمانگر کم سن و سال باشی، ولی انقدر تجربه قوی باشه، انقدر خوب بلد باشی که وقتی شروع می‌کنی به صحبت کردن واقعاً مراجعه با کلام تو در بر گرفته بشه یا همون چیزی که همیشه با هم می‌گیم، در آغوش کلام تو بنشینه و فهمیده بشه و ممکنه یه درمانگر با سن و سال زیاد باشی ولی انقدر با دانش نباشی یا یه جایی، یه بودن کم حوصله‌ای رو داشته باشی یا نتونی فضا رو تحت تاثیر خودت، کلامت و مراجعه به خوبی درک بکنی. در نتیجه اگه بخوام مستقیم‌تر بهت بگم می‌گم نه سن، نه وضعیت تاهل، مجرد و نه جنسیت. مهم‌ترین نحوه بودن و دانشه توعه. ممکنه در نگاه اول آدم‌هایی که مراجعه می‌کنن یهو یه قضاوتی بکنن بر مبنایی مثلاً ای کاش مرد بود، ای کاش زن بود، ای کاش مسن‌تر بود، ای کاش ببینم خودش حلقه داره یا نه ولی وقتی فرایند جلسات میره جلو اگه تو درمانگر با دانشی باشی، از دقیقه ۲۰ به بعد که تعبیر دیگه این موضوع میره تو حاشیه"

گرچه سهمی که متخصصان برای ویژگی‌های دموگرافیک در نظر داشتند، متفاوت بود اما همگی ارزش بسیاری برای اثرگذاری آن‌ها در این روند قائل بودند.

ب. ویژگی‌های یک برنامه پیش از ازدواج کارآمد

یک برنامه پیش از ازدواج برای سودمندی و اثرگذاری لازم است که از ویژگی‌هایی برخوردار باشد. یکی از مهم ترین ویژگی‌ها، توجه به چالش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه‌ای است که مشاوره پیش از ازدواج در آن انجام می‌شود. ویژگی دیگر در نظر داشتن رویکردی جامع نگر است؛ که سبب می‌شود این روند متناسب با وضعیت‌های تخصصی مشاوره پیش از ازدواج صورت گیرد. ویژگی دیگر لازم به توجه، برخوردار بودن مشاوره پیش از ازدواج از روند انعطاف پذیر بر حسب نیاز مراجعه‌کنندگان است.

توجه به چالش‌های فرهنگی اجتماعی

ویژگی‌های فرهنگ ایران در برنامه‌های مشاوره پیش از ازدواج مورد استفاده برای مراجعه‌کنندگان ایرانی نقش برجسته‌ای دارد. در واقع نمی‌توان مشاوره پیش از ازدواج کارآمدی را متصور شد بدون آن که ظرافت‌هایی که خاص فرهنگ ایران هستند را در آن لحاظ نکرد.

شرکت کننده با کد ۱۰۲ در این باره گفت: "مراجعه‌ان مثلاً از دو تا شهر مختلف هستن. دو تا قومیت مختلف هستند. توی مسائل فرهنگی زوج میاد جلوت می‌شینه تو رو وارد فرهنگش می‌کنه. اصلاً چیزی نیست که تو واردش بشی. شروع می‌کنه به حرف زدن تو وارد فرهنگش شدی. غالب هست به تو. شناختش غالب هست، هیجان‌اش غالب هست، به رفتارش غالب هست"

خلاء گفتگو پیرامون مسائل جنسی، مسائل حقوقی ازدواج، چالش‌های فرهنگی مذهبی مثل محدودیت‌های آشنایی، مسائل مربوط به مراسم و مناسک ازدواج مثل جهیزه و چالش‌های اعتقادی و سیاسی زوجین مانند

اختلاف در انتظارات افراد از همسر خود پیرامون پوشش از مواردی است که در این مضمون به آن اشاره شده است. یکی از مواردی که در همه مصاحبه‌ها متخصصان به آن اشاره کردند، چالش‌های فرهنگی مرتبط با خانواده‌ها بود که تبعات آن به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر رابطه دختر و پسر سایه افکنده است و این سبب می‌شود که ازدواج در فرهنگ ایران بر خلاف بسیاری از کشورها از رابطه بین دو فرد خارج شده و به معنای پیوند دو خانواده باشد.

تمرکز بر رویکرد جامع نگر

این مضمون به اهمیت در نظر داشتن یک رویکرد جامع نگر در مشاوره پیش از ازدواج اشاره دارد. به سبب اهمیت دوران حساسی که دختر و پسر پیش از شروع زندگی متاهلی در آن قرار دارند و همچنین محدودیت‌های زمانی و فرهنگی، روند مشاوره پیش از ازدواج با تمرکز بر رویکردی جامعه نگر می‌تواند هدایت کننده مشاور و مراجعه کنندگان باشد؛ همچنین امکان ارزیابی شاخص‌های پراهمیت، امکان پیش بینی چالش‌های احتمالی و توانمندسازی مراجعه کنندگان از ظرفیت‌هایی هستند که ارکان اصلی یک رویکرد منسجم را تشکیل می‌دهند. مشارکت کننده با کد ۱۱۱ گفت: " من معتقدم درمانگر نمیتونه در سیاهی قدم بزنه، میدونی همیشه در تاریکی و با چشمای بسته قدم برداشت؛ حتماً پروتکل‌ها یا یک مسیرهایی میتونه بهت کمک بکنه" یک رویکرد منسجم با فراهم کردن فرصت شناخت و تجربه سبب می‌شود که مراجعه کنندگان با نگاهی وسیع‌تر آماده ورود به زندگی مشترک شوند.

برخورداری از روند انعطاف پذیر بر حسب نیاز مراجعه کنندگان

این مضمون به در نظر داشتن شرایط و ویژگی‌های خاص مراجعه اشاره می‌کند. در واقع طبق نظر همه متخصصان حاضر در این مطالعه گرچه در نظر داشتن یک ساختار ذهنی برای مشاوره‌های پیش از ازدواج لازم است اما در کنار آن نباید نگاهی انعطاف پذیر بر سطوح مختلف مشاوره‌های پیش از ازدواج داشت. در واقع انعطاف پذیری نقض کننده ساختار مشاوره نیست بلکه از عناصر اساسی تشکیل دهنده آن است. مشارکت کننده با کد ۱۱۱ گفت: " ما به پروتکل فائلیم ولی حواسمون باشه که بی همتایی آدم‌ها رو یادمون زره، بعضی از آدم‌ها ممکنه تو پروتکل من نشنیدن، من اگه آدم با دانشی باشم بلدم پروتکلم منعطف با حضور اون آدم بکنم"

به نظر می‌رسد انعطاف پذیری در ساختار، انعطاف پذیری در محتوا و همچنین ظرفیت برنامه مشاوره جهت مهیاسازی امکان شخصی سازی مشاوره متناسب با شرایط مراجعه کنندگان موضوعی با اهمیت است.

۲. وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج

این مضمون جنبه‌های مختلف مشاوره پیش از ازدواج را از ابعاد مختلف مورد بازبینی قرار می‌دهد. این جنبه‌ها محتوای کنونی مشاوره‌های پیش از ازدواج، ساختار کنونی، مولفه‌های تاثیرگذار بر ساختار و محتوا و همچنین ابهاماتی که در این روند وجود را شامل می‌شوند.

الف. ساختار کنونی مشاوره‌های پیش از ازدواج

این مضمون فرعی به تبیین ساختار فعلی جلسات مشاوره می‌پردازد. منظور از ساختار چهارچوبی است که در بستر آن جلسات مشاوره پیش از ازدواج شکل گرفته و پیش می‌رود.

ارزیابی

هر مشاور پیش از ازدواج جهت کسب شناخت و هدایت موثرتر مشاوره‌های پیش از ازدواج موضوعاتی را در مراجعه کنندگان بررسی می‌کند و بر اساس اطلاعاتی که از ارزیابی به دست آورده، مشاوره پیش از ازدواج با نگاه شخصی‌سازی شده پیش خواهد رفت. برخی از متخصصان به وسیله مصاحبه، برخی به وسیله آزمون و برخی با استفاده از هر دو به ارزیابی مراجعه کنندگان می‌پردازند. شرکت کننده با کد ۱۰۱ گفت: "ما ارزیابی می‌کنیم که یه پیش‌بینی داشته باشیم راجع به اینکه مثلاً چه ریسک فاکتورهایی می‌خواد تو رابطه وجود داشته باشه" ارزیابی از ستون‌های اصلی روند مشاوره پیش از ازدواج است چرا که اطلاعات به دست آمده به وسیله آن، تا انتهای روند مشاوره‌ها مبنای جلسات است.

آموزش

این مضمون فرعی به اهمیت وجود آموزش در ساختار جلسات مشاوره اشاره دارد. متخصصان بر مبنای ارزیابی که از مهارت‌ها، تجربیات افراد و چالش‌های احتمالی رابطه به دست می‌آورد و متناسب با نیاز و شرایط مراجعه کنندگان مهارت‌هایی را آموزش می‌دهند که تسهیل کننده روند مشاوره و ازدواج است. هدف از آموزش یافتن بینش و توانمندسازی مراجعه کنندگان است. اگر چالش مراجعه کنندگان حاد باشد آموزش اثر گذاری کافی را ندارد به همین دلیل آموزش مهارت‌های مورد نیاز به معنای درمان نبوده و جایگزین آن نمی‌شود. مشارکت کننده با کد ۱۰۷ گفت: "من طبق ارزیابی که از زوج کردم و حیطة‌های چالش‌شون، هر جایی که به یه موضوعی برمی‌خورم اون جا رو همون مبحث آموزش میدم". "مثلاً می‌رسیم به یه جایی می‌بینیم مرزهای رابطه مطرح میشه اول ارزیابی می‌کنم ببینم فضا چه جوهریه؛ چقدر مرزهاشون شفافه؛ اگه نیست همون جا رو این تیکه وایمیسم مرزها رو معرفی می‌کنیم؛ این که مثلاً چقدر مهمه تناسب داشتن؛ بیایم ببینیم مال شما چطوریه، اگر تناسب نداره بیایم به هم نزدیکشون کنیم یعنی موضوعی من آموزش رو پیش میرم با مراجع‌ها"

جلسات فردی

اکثر متخصصان حاضر در این مطالعه معتقدند وجود جلسات فردی در ساختار مشاوره پیش از ازدواج ضروری است؛ آن‌ها همچنین بر اهمیت همزمانی با جلسات مشترک تأکید دارد. بخشی از این ضرورت به سبب نقش کمک کننده این جلسات در تکمیل ارزیابی مشاور از مراجعه کنندگان است؛ بخش دیگر این ضرورت به سبب فراهم‌سازی شرایطی برای بیان مواردی است که مراجعان به دلیل نگرانی‌های شخصی یا نگرانی از سوء تفاهم‌های مبتنی بر فرهنگ نتوانسته‌اند آن‌ها را در جلسات مشترک بیان کنند و مسکوت ماندن آن‌ها ممکن است عواقبی شدیدی را به دنبال داشته باشد.

مشارکت کننده با کد ۱۰۴ گفت: "توی جلسات فردی می‌گم چیزی هست ناراحت یا نگرانت کنه که نتونستی توی جلسات زوجی بگی؟ اون‌جا یک سری مسائل باز می‌شه قطعاً. خصوصاً کسانی که تازه با هم آشنا شدند این رو بیشتر دارند. یعنی آشنایی به صورت سنتی بوده با هم راحت نیستند و حتی ممکنه فرد ندونه یک سری از سؤال‌ها رو چطور باید بپرسه. یعنی چون نمی‌دونه سوء تفاهم می‌شه، زشته، چون من از این آدم خوشم آمده ولی نمی‌خوام نوع سؤال پرسیدن باعث بشه که من دچار یک مسئله‌ای بشم که می‌تونم جلوش رو بگیرم."

یکی این هست یکی مسائلی که مربوط به فرهنگ هست. مثلاً روابط پیش از ازدواج هست یکی از چیزهایی که توی جلسات فردی پرسیده می‌شه یعنی نمی‌تونه از طرف مقابلش بپرسه و براش هم مهم هست" به نظر می‌رسد در بیشتر اوقات وجود جلسات فردی تسهیل کننده روند مشاوره پیش از ازدواج است.

جلسات مشترک

یکی از نخستین فضاهایی که مفهوم "ما" بودن را در زوج به وجود آورده و تقویت می‌کند، جلسات مشترک مشاوره پیش از ازدواج است. این جلسات کارکرد چندگانه‌ای برای مراجعه کنندگان دارد؛ آن‌ها در بستر چنین فضایی علاوه بر کسب شناخت و ارزیابی یکدیگر، تجربه زیسته خود به عنوان یک زوج را گسترش می‌دهند. مشارکت کننده با کد ۱۱۱ گفت: "من فلسفه جلسات زوجی رو از ابتدا توضیح میدم که اینجا یه سمپل چند جلسه‌ای کوچیک هست برای اینکه نشون بده فضای رابطه شما در آینده چطور پیش خواهد رفت. اینجا می‌تونیم ببینیم چقدر ظرفیت وجود داره واسه اینکه ما بتونیم دیگری رو بشنویم، تو به عنوان یک دختر، تو به عنوان یک پسر، می‌خواهی ببینی پارتنرت چقدر تاب شنیدنت رو داره، وقتی میشنوه چطور ری اکشن نشون میده"

برجستگی دوچندان نقش مشاور در این جلسات مشهود است؛ چرا که او علاوه بر آن که هدایت کننده گفتگوها است، در مواقع لازم برای تسهیل رابطه زوج آموزش‌هایی را به آن‌ها ارائه می‌دهد.

ارجاع به متخصصان دیگر در صورت نیاز

ارزیابی‌های مشاور در حین مشاوره پیش از ازدواج ممکن است سبب شود تا مراجعان را به متخصصانی دیگر از قبیل درمانگر فردی، روانپزشک، درمانگر جنسی، پزشک و زوج درمانگر ارجاع دهد. مشارکت کننده با کد ۱۰۵ گفت: "مثلاً اگر نیاز بود می‌فرستادمشون پیش سکس تراپ می‌گفتم که شما بر اساس آنچه که گفتید و حالا آنچه که مثلاً ارزیابی به دست اومده، شاید نیاز باشه که تو این حوزه یه آموزشی ببینی یا یه سری باورهای غلطی دارید، یه سری خطای شناختی دارید تو این حوزه، بهتره که برید و با یه سکس تراپ مشورت کنید توی این داستان، قبل از این که وارد رابطه جدی بشید" گاهی اوقات شدت مسئله موجود آن قدر حاد است که مشاور تصمیم می‌گیرد جلسات مشاوره پیش از ازدواج را متوقف کرده و بعد از ارجاع و حل آن مسئله جلسات دوباره از سر گرفته شوند؛ گاهی اوقات نیز همزمان با فرآیند جلسات مشاوره این ارجاع صورت می‌گیرد.

تفاوت با زوج درمانی

مشاوره پیش از ازدواج اگرچه در برخی از حوزه‌های آموزش دارای شباهتهایی با زوج درمانی است اما به صورت کلی از لحاظ اولویت بندی و اهداف، چشم انداز زمانی، سطوح مداخله دارای تفاوت‌های اساسی با یکدیگر هستند.

مشارکت کننده با کد ۱۰۱ گفت: "واقعاً پیچیدگی‌های مشاوره پیش از ازدواج بعضی وقت‌ها خیلی بیشتر از زوج درمانیه و ما توی نقطه‌ای هم وایسادیم در کنار مراجع که این فرد می‌خواد یکی از بزرگ‌ترین تصمیمات زندگیش رو بگیره و واقعاً نیاز به کمک شما داره و داستان هم این نیست که مثلاً بحث زوج درمانی که بگی خب بین اینا مثلاً زوجن شاید اولویت اولم اینه که کمکشون کنم رابطه ترمیم بشه، رابطه درست بشه اینجا

لروماً نمی‌تونه انتخاب این باشه حتماً کمکشون کنم که ازدواج کنن چون شاید ازدواج ناموفقی باشه. به همین خاطر یک جایی در واقع آدم می‌ایسته که هم جای خیلی خطرناک و هم جای خیلی مبهمیه و این نیاز به تجربه و فهم خیلی دقیق‌تر بالینی شما داره"

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "ما تو زوج درمانی تلاشمون برای وصل کردن و ترمیم رابطه هست اما تو مشاوره پیش از ازدواج ممکنه به اینجا برسیم که تصمیم بگیرن رابطه رو تموم کنن"

ب. محتوای کنونی مشاوره‌های پیش از ازدواج

این مضمون فرعی به بیان محتوای جلسات مشاوره می‌پردازد. در واقع دربارهٔ این صحبت می‌شود که در بستر ساختار توضیح داده شده چه محتوایی جریان دارد.

حوزه‌های ارزیابی

حوزه‌های ارزیابی شامل سنجش شناخت فرد از خود، شناخت فرد از شخص مقابل، میزان شناخت از رابطه فعلی، اولویت‌ها، خط قرمزها، گستره تفاوت‌ها و شباهت با یکدیگر و بررسی عوامل خطر است. به دست آوردن این اطلاعات به مشاور کمک می‌کند بتواند پیش بینی دقیق‌تری از چالش‌های رابطه داشته باشد و مسیر شخصی‌سازی شده مشاوره پیش از ازدواج را به صورت کارآمدتری برای مراجعه‌کنندگان در پیش گیرد. اگرچه متخصصان در حوزه‌های کلی ارزیابی توافق داشتند اما ردپای رویکرد نظری آن‌ها در افزودن برخی از حیطه‌های ارزیابی مشهود بود.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۳ گفت: "در واقع این سه تا سؤال اصل سؤالات ارزیابی م هستند و میام توسط این‌ها ارزیابی می‌کنم. یکی این که شما چرا این آدم رو انتخاب کردید؟ باید من ببینم چقدر دلایلش پخته است، چقدر با شناخت کافی از خودش و طرف مقابلش داره این جواب می‌ده. حرف‌های کلی، عاشقش هستم و بدون اون نمی‌تونم زندگی کنم. از این حرف‌ها یا این که می‌بینی نه کاملاً مبتنی بر یک چیز غیر واقعیه. دو این هست که می‌پرسم چرا فکر می‌کنی تو به درد اون می‌خوری؟ ببینم آیا درک صحیحی از نیازهای طرف مقابل داره و اصلاً در خودش پیش‌بینی کرده که قراره که برای طرف مقابلش هم کارهایی بکنه؟ و سوم می‌پرسم چالش‌های رابطهٔ زوجی شما کجاها خواهد بود؟ ببینم دوتایی شون چقدر درک درستی از چالش‌های پیش رو دارند؟" علی‌رغم اینکه هدف اولیه ارزیابی، سنجش برای ترسیم ادامه مسیر است اما یکی از تاثیراتی غیر مستقیم آن آگاهی بخشی و توانمندسازی مراجعان می‌باشد؛ به این معنا که حین پاسخ به سوالات و تامل دربارهٔ خود، فرد مقابل و رابطه‌ای که بین آن‌ها در جریان است به اطلاعات و شناختی دست می‌یابند با تجربه زیسته خود با آن روبرو نشده بودند و یا تلاشی که برای توضیح خود و به کلمه درآوردن آنچه در درونشان تجربه می‌کند کمک می‌کند که در موقعیت‌های دیگر نیز بتوانند دربارهٔ احساساتی که نسبت به خود و دیگری و رابطه دارند صحبت کنند.

سر فصل‌های آموزش

سر فصل‌های پرتکرار متخصصان در حیطهٔ آموزش شامل مهارت‌های زندگی، مهارت‌های زندگی زناشویی، مرزگذاری با خانواده‌ها، مدیریت مالی، آموزش‌های حقوقی و قانونی مربوط به ازدواج را شامل می‌شود. به نظر می‌رسد یکی از بخش‌هایی که تغییرات فرهنگی جامعه به صورت مستقیم و به سرعت بر آن نفوذ می‌کند،

مبحث آموزش در جلسات مشاوره است. مشهود است که یکی از دلایل این اتفاق آن است که محتوای آموزش بر اساس چالش‌ها و دغدغه‌های زوجها تنظیم شده است و برای بهره‌مندی مراجعان لازم است که این محتوا هماهنگ با آن چه تجربه می‌کنند باشد.

تمامی متخصصان بر آموزش مرزگذاری با خانواده‌ها تاکید بسیار داشتند. به نظر می‌رسد این چالش آن قدر بر ازدواج و فضای مشاوره سایه افکنده است که مانند یک اقدام حیاتی و فوری انجام می‌شود تا با کنترل نسبی این مسئله مراجعه‌کنندگان بتوانند با آسودگی بیشتر به شناخت یکدیگر بپردازد.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۸ گفت: "به جز موارد عمومی، سایکواجوکیشن‌هایی بر اساس محورهای اصلی رویکرد آدلر می‌دم؛ توی زمینه‌های حقارت، عزت‌نفس، مسیر برتری‌طلبی، قدرت‌طلب، مفید بودن یا آسیب‌زننده بودن به لحاظ اجتماعی"

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "ببینید این که مثلاً با هم دچار یه تعارضی میشن هر کدوم شون مثلاً ممکنه که الان آقا و خانم دارن با هیجان ثانویه با همدیگه ارتباط برقرار می‌کنن. همون جا یه لحظه استپ می‌کنیم می‌گیم این هیجان ثانویه ست و این اصلاً کارکردش بیرونی‌سازییه. حالا ببینیم هیجان اولیه چی می‌تونه باشه. یعنی انگار ما داریم توی رابطه کار می‌کنیم ولی با یه نگاه شاید اولیه‌تری داریم توی رابطه کار می‌کنیم و اونجاها این خیلی می‌تونه بهشون کمک بکنه"

علاوه بر مباحث آموزشی مشترکی که طبق تجربه متخصصان به دست آمده است، به نظر می‌رسد برخی از سرفصل‌های آموزشی آن‌ها به صورت مستقیم از رویکرد نظری که در کاربالینی دنبال می‌کنند وام‌گرفته شده است.

حوزه‌های جلسات فردی

در این جلسات تاریخچه فرد بررسی می‌شود؛ پیرامون رابطه شخص با خانواده مبداء و همچنین روابط عاطفی قبلی او نیز ارزیابی‌هایی صورت می‌گیرد. همچنین این جلسات فضایی ست که تردیدها و نگرانی‌های فعلی که مراجع درباره فرد مقابل دارد و به صورت مستقیم بر پویایی‌های رابطه آن‌ها تا سایه افکنده اما مجال برای صحبت درباره آن نیست، باز شده و به آن نگاه شود. نقش مشاور در برابر تعارضاتی که در جلسات فردی بیان می‌شود، پررنگ است. زیرا لازم است تا او هم رازداری را رعایت کند و هم فضا را به گونه‌ای هدایت کند تا به دغدغه‌های مراجعان پاسخ داده شود.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۲ گفت: "بحث مسائل مالی هست که روشن نمی‌شه به هم بگن. یا در مورد مسائل جنسی ممکنه روش نشه بگه یا بعضی وقت‌ها طرف می‌گه نمی‌خوام به زور اومدم نمی‌تونم بهش بگم نمی‌خوام. به ندرت پیش میاد". "یا مثلاً یک آقای هست که خیلی به خانواده‌اش سرویس می‌ده، داره خیلی برنامه‌ریزی می‌کنه برای رفاه خانواده‌اش. خانم می‌گه این می‌خواد تا کی ادامه بده؟ من نمی‌تونم ارزش بپرسم جبهه می‌گیره ولی برای من مسأله است. خیلی توی جاهایی که مامانش رو آورده ورود نمی‌کنم می‌سپارم به خودش. راهنمایی‌اش می‌کنم چطوری بیان کنه؟ هم یاد می‌گیره، هم مسأله‌اش رو بیان می‌کنه"

متخصصان تاکید داشتند که بر اساس آنچه در جلسات فردی به دست می‌آید جلسات مشترک را به شیوه‌ای امن پیش می‌برند تا افراد بتوانند از دغدغه‌های تاثیرگذار گفته شده در جلسات فردی صحبت کنند.

حوزه‌های جلسات مشترک

در جلسات مشترک گفت‌وگو پیرامون دغدغه‌ها صورت می‌گیرد. همچنین چالش‌های احتمالی رابطه بررسی می‌شود و درباره‌ی وسعت آن و راهکارهایی که می‌توان به کار گرفت تا بحرانی به وجود نیاید و اگر به وجود آمد به شیوه‌ای سالم مدیریت شود، صحبت می‌شود. در خلال این گفتگوها چه به صورت مستقیم و با رهنمودهای مشاور و چه به صورت غیر مستقیم و به وسیله به چالش کشیده شدن مراجعہ کنندگان به عنوان یک فرد و به عنوان یک زوج زمینه توانمندسازی آن‌ها فراهم می‌شود.

مشارکت کننده با کد ۱۱۱ گفت: "دغدغه‌اش بهت یه ویوی راجع به این کاراکتر میده و بعد توی جلسات میری و می‌بینی که چقدر لازمه دختره راجع به این پسر چه چیزهایی را بشنوه یا پسر چه چیزهایی راجع به دختر بشنوه و بعد کمک می‌کنی یاد بگیرند که تو میدونی وقتی طرف مقابلت عصبانی میشه، چجوری میشه، اصلاً چه شکلی بشه می‌فهمی عصبانی شده میدونی چه جوری از عصبانیت پایین بیاد، بلدی اگه بخوای سورپرایزش کنی چطوری سورپرایزش کنی و وقتی این سوال را می‌پرسی هی آدم‌ها به شروع میکنند گوش کردن، من وقتی عصبانی میشم لازم دارم تو یه ساعت من رو تنها بزاری، من وقتی عصبانی میشم اگه تو بری و از من نپرسی چی شده من فکر می‌کنم نادیده گرفتی منو، لازم دارم هر چقدر هم ناز کردم تو بیای از من بپرسی چیشد". "همینطور که این سوالا رو می‌پرسی و اون‌ها شروع میکنند با هم حرف زدن، تو این حرف زدن رو تسهیل می‌کنی، پس متوجه‌ای؟ انگار فلانی داره میگه وقتی غمگینه لازم داره که تو کنارش باشی حتی اگه هیچ کاری نکنی، همین حضور تو قلب او رو آروم میکنه ولی متوجه میشه وقتی که غمگینه لازم داره که تو اصلاً یک ربع بزاری تو حال و هوای خودش باشه، بعدش مثلاً شاید حتی با یه خوراکی خوشمزه بره پیشش ولی باهش حرف بزنه. آدم‌ها نسبت به هم دانش پیدا میکنند چون میدونی ما خیلی پیش بینی می‌کنیم بدون اینکه لزوماً بپرسیم حال آدم چطوریه، مثلاً من بگم آقا من وقتی عصبانیم میخوام تنها باشم، پیش بینی می‌کنم تو هم همین رو لازم داری در صورتی که تو لازم داری من باهات حرف بزنم و من ازت فاصله می‌گیرم برای تو این سوء تفاهم پیش میاد که من چقدر به غم تو، به خشم تو بی‌اهمیتم و ما تو پیش از ازدواج سعی می‌کنیم که آدم‌ها بتونن با کلمه‌ها خودشون رو برای دیگری باز بکنند و اون سوال اصلی‌ها رو تو مطرحش می‌کنی"

گرچه سر فصل‌های این جلسات مراجع محوری را دنبال می‌کنند اما اینکه چگونه و با چه روندی به دغدغه‌های مراجعان پرداخته شود، در چه حیطه‌هایی وارد شده و چه زمانی به آن‌ها اختصاص داده شود و چگونه جلسات به سمت توانمندسازی مراجع پیش روند بر گرفته از تجربه متخصص و رویکردی ست که او در کاربالینی خود دنبال می‌کند.

ج. مولفه‌های تاثیرگذار بر ساختار و محتوای مشاوره

از آن جایی که مشاوره‌های پیش از ازدواجی که در ایران اجرا می‌شوند دارای یک ساختار تعریف شده و مرحله به مرحله نیستند و درباره اهمیت ساختارمندی یا ساختار انعطاف پذیر یا بدون ساختار بودن روند مشاوره پیش از ازدواج در آموزش این روند و چه در ارائه این خدمات اختلاف نظرهایی وجود دارد، به نظر می‌رسد آن چه امروز در جریان است از ویژگی‌های شخصی مشاور و تجربیات شخصی و حرفه‌ای او تاثیر پذیرفته است.

همخوانی با ویژگی‌های شخصی مشاور

به نظر می‌رسد متخصصان در هنگام تدوین روند مشاوره پیش از ازدواج به صورت عمومی و تلویحاً به روندی گرایش پیدا می‌کنند که با ارزش‌ها، چهارچوب‌های ذهنی و علاقمندی‌های آن‌ها و به صورت کلی با ویژگی‌های شخصی شان همخوانی داشته باشد.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۲ گفت: "من آدمی هستم که عموماً منطوقام بالاتر از هیجانم هست. شاید یکی از دلایلی که خیلی ورود به حوزه شناختی می‌کنم همین باشه که تو شناختات رو دستکاری کن، یا رفتار رو دستکاری کن. کاری نداشته باش هیجان‌ات چی داره می‌گه. برو به این سمت که مثلاً این رو تغییر بدی اون خودش خودبه‌خود اصلاح می‌شه. شاید این ویژگی شخصیتی من اثر داشته تو روند انتخابیم تو پیش از ازدواج"

سازگاری با تجربه‌های شخصی و حرفه‌ای مشاور

روندی که متخصصان در ارائه خدمات داشتند، از آموزش‌های گذرانده شده، نظارت بالینی، درمان شخصی دریافت شده، رویکرد نظری مشاور، تجربیات کاری پیشین آن‌ها در درمان فردی و زوج درمانگری و همچنین از ارزیابی و بازخوردهای آن‌ها از مراجعان پیشین و سودمندی روند برای آن‌ها تاثیر پذیرفته است.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۸ گفت: "رویکردی فارغ از تجربه زیسته درمانگر نیست. تجربه زیسته و ساختار شخصیتی درمانگر در انتخاب رویکردش اثر داره. شما میری هر لباسی رو از مغازه بخری؟ شما لباسی رو می‌خری که توش راحتی. نظریه هم همون لباسی هست که به تن مشاور یا درمانگر میشینه. خواه ناخواه یک عینکی هست که بهت دید میده. یک عینکی هست که به ما این امکان رو میده که داده‌ها و تنظیم کنیم و بهشون نظم بدیم. سازمان بدیم. حتماً به ویژگی شخصیتی ارتباط داره."

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "من از روی تجربه‌ها و مطالعاتی که داشتم و علاقه‌مندی که راجع به زمینه ازدواج داشتم به این روند رسیدم." "مدل رویکردی که کار می‌کنه به نظر من همون داره توی پروتکل میاد دیگه. یعنی خیلی سفت و سخت و شق و رق باشی، خب اون پروتکل هم انگار این حالت رو داره. اگر انعطاف‌پذیر باشی اونم همین طور؛ و از همه مهم‌تر توی رویکرد انسان‌گرا انتخاب با خود اون طرفه یعنی من به هیچ عنوان نمی‌ام بگم که به نظر من این اصلاً به نظر من این آره خیلی فوق‌العاده ست. انتخاب تو مدل انسان‌گرا خود فرده. هر فردی مسئول انتخاب خودشه و به نظر من این خیلی می‌تونه کمک کنه"

د. ابهامات

به نظر می‌رسد در روند مشاوره پیش از ازدواج مواردی وجود دارد که شیوه سودمندی و اثربخشی آن‌ها بر اساس آنچه از مصاحبه با متخصصان به دست آمده است، در تضاد و تناقض با یکدیگر بوده است؛ بخشی از این ابهامات به سبب تفاوت تجربیات و نظر حرفه‌ای متخصصان و بخش دیگری از آن به سبب گستره چالش‌ها و پیچیدگی‌های فرهنگی جامعه ایران هست.

ورود یا عدم ورود خانواده‌ها به جلسات مشاوره

اگرچه اکثر متخصصان اتفاق نظر داشتند که اغلب اوقات ورود خانواده‌ها به روند مشاوره پیش از ازدواج مسیر مشاوره را منحرف کرده و آسیب رسان است اما به نظر می‌رسد در عمل رویه‌های مختلفی را در پیش می‌گیرند.

برخی از آن‌ها هرگز خانواده‌ها را در جلسات مشاوره نمی‌پذیرند و معتقد هستند که تعامل با خانواده‌ها به شیوه غیر مستقیم و به وسیله توانمندسازی مراجعان در روند مشاوره پیش از ازدواج صورت می‌گیرد. مشارکت‌کننده با کد ۱۱۱ گفت: "وقتی تو اجازه میدی تو اناق درمان هم مامان باباهاشون بیان، داری ریشه می‌زنی پیوند می‌خوری تا تمایز نیافتگی اونا، در صورتی که من تو اناق درمان می‌خوام رو این وایسم که شما دو نفر چطور این زندگی رو می‌سازید؟" برخی از متخصصان در این مورد منعطف عمل کرده و معتقدند که گاهی اوقات پذیرفتن خانواده‌ها کمک‌کننده است.

مشارکت‌کننده با کد ۱۱۰ گفت: "جایی که ضرورت داشته باشه خانواده‌ها رو می‌پذیرم". "خانواده‌ها خیلی دنبال این هست که زود عقد کنند. تجربه من نشون میده که هر وقت خانواده‌ها رو خواستم و منطق مشاوره قبل از ازدواج رو گفتم، پدر اون دختر روستایی که براش خیلی حرف مردم مهم هست، خودش پرید وسط و گفت که اصلاً هر چند جلسه نیاز هست، بگذارید تا دختر ما با این آقا آشنا بشه" عده‌ای از متخصصان نیز تنها هنگامی که خانواده‌های مراجعه‌کنندگان و یا خود مراجعه‌کنندگان اصرار بر حضور داشتند، آن‌ها را می‌پذیرفتند. به نظر می‌رسد توانمندسازی مراجعان برای تعامل با خانواده‌ها و نپذیرفتن آن‌ها در جلسات مشاوره ایده آلی است که متخصصان آن را در نظر دارند اما در عمل با توجه به مفهوم ازدواج در ایران که پیوندی میان دو خانواده است و افراد اغلب اوقات مرزهایی در هم تنیده با خانواده‌ها دارند، ظاهراً گاهی اوقات در روند مشاوره‌ها برای کاهش آسیب مشاوران مجبور می‌شوند از ایده آلی که در ذهن خود دارند دست کشیده و خانواده‌ها را در جلسات بپذیرند.

وجود یا عدم وجود جلسات فردی

اگرچه اکثر متخصصان ضرورت وجود جلسات فردی را به سبب اهمیت آن در روند مشاوره پیش از ازدواج مدام متذکر می‌شدند اما یکی از متخصصان نظر مخالفی داشته و وجود این جلسات را آسیب‌رسان توصیف کرد.

مشارکت‌کننده با کد ۱۱۱: "ببین تو معتقدی که اصلاً آدم‌ها این ظرفیت رو پیدا نکنن بتونن در حضور هم حرف بزنند. ما معتقدیم که ببین وقتی که مثلاً تو یه سردی داشته باشی، تو یه غمی داشته باشی، تو یه خشمی داشته باشی، من درکش می‌کنم حتی اگر تو مستقیم نگیش، وقتی که ما قائم میشیم که جدا ببینیم، انگار ائتلاف می‌کنیم تو رو نشدن موضوع، با اینکه موضوع ویرهاش میره، بقیه حسش کردن، یعنی پارتتر تو حس کرده که احتمالاً تو با یه چیزی حالت خوب نیست، حالا چقدر تو این جراتمندی رو داری که راجع بهش حرف بزنی". "به اضافه اینکه گاهی برای یکی از اعضا ممکنه که یک ناامنی را به وجود بیاره، که آیا تو تیم‌آپی کردی با درمانگر من، با یک درمانگر آیا تیم‌آپی شده، یک اعترافی اتفاق افتاده یا نه و ما سعی می‌کنیم تا حد امکان از اعتراف به دور باشه فضا مون"

تعداد جلسات

برخی از متخصصان بازه‌ای مشخص و از پیش تعیین شده برای جلسات مشاوره پیش از ازدواج در نظر دارند و بر اساس ارزیابی به دست آمده از مراجعه کنندگان و چالش‌های آن‌ها در محدوده این بازه جلسات را پیش می‌برند.

مشارکت کننده با کد ۱۰۶ گفت: "من طبق اصولی که در ذهن خودم هست و طبق پروتکل‌هایی که مشخصه عمل می‌کنم و به نظرم هرچقدر که پروتکل مشخص باشه تکلیف خودت و مراجع هم مشخص تر خواهد بود. می‌بینم خیلی‌ها روند آن مشاوره‌ی ازدواج را ده‌ها جلسه جلو می‌برن می‌گم اگر کسی واقعاً قدرت تشخیص خوبی داشته باشه در ۴-۵ جلسه هم می‌تونی به نتیجه برسه که تشخیص آقا چیه تشخیص خانم چیه مثلاً ویژگی‌های شخصیتی آنها چیه و اینها و بشه تناسب‌های شخصیتی حوزه‌های تعارضشون رو تو جلسات پیشبینی کرد" عده‌ای دیگر از روانشناسان معتقد بودند که جلسات بر اساس نیازها و خواست مراجعان و تا زمانی که آن‌ها تمایل داشته باشد ادامه می‌یابد.

مشارکت کننده با کد ۱۱۰ گفت: "ساختار جلسات، انتها خیلی نداره. ما بر اساس پروتکلی که داریم، جلو می‌بریم. دختر و پسر تکالیفشون رو انجام میدن و به جلسات میارن. تا جایی پیش می‌بریم که انگار یک حسی به همه ما می‌گه که می‌تونیم جلو ببریم؟ احساس امنیت کنیم؟ با یک خیال راحت، البته منظورم از این خیال راحت صد در صد نیست و یک درصدی هست که احساس امنیت از این رابطه می‌کنیم و برعکس"

فاصله بین جلسات

برای برخی از متخصصان فاصله کم بین جلسات جهت حفظ انسجام روند اولویت داشت. برخی دیگر از اهمیت فاصله زیاد بین جلسات صحبت کردند چرا که معتقد بود جلسات مشاوره پیش از ازدواج بر اساس اطلاعات به دست آمده از تجربه زیسته مراجعه کنندگان در بین جلسات هدایت می‌شود؛ آن‌ها همچنین به اهمیت فاصله‌ای که مشاوره پیش از ازدواج بین آشنایی تا عقد ایجاد می‌کند تاکید داشتند.

مشارکت کننده با کد ۱۱۰ گفت: "فاصله بین جلسات بستگی به فراوانی ملاقات خودشون داره. من سعی می‌کنم جلسات طوری باشه که از این جلسه تا اون جلسه این‌ها چند بار بتونن که همدیگه رو ببینن"

مشارکت کننده با کد ۱۱۲ گفت: "من اون موقع کم تجربه بودم، آدما رو همه‌اش پشت سر هم می‌دیدم؛ ولی الان خُب پشت سر هم نمی‌بینم، هم هزینه‌ی مراجعین زیاد نمی‌شه، هم این که خُب آدم وقت داره برای اینکه در یک بازه‌ی زمانی اینا رو ببینه و هم اینکه براشون جا می‌افته که مشاوره‌ی ازدواج یه چیزی نیستش که سریع تصمیم بگیری، تو باید تو یه بازه‌ی شش ماه تا یک سال تصمیم بگیری"

ساختار و محتوای آزمون‌ها

متخصصان در استفاده یا عدم استفاده از آزمون، کاربرد استفاده از آزمون، محتوای انتخابی، شیوه استفاده از آزمون، شیوه تفسیر کردن، زمان استفاده از آزمون و نحوه ارائه نتایج آزمون‌ها در عمل دارای تفاوت‌ها و تناقضاتی با یکدیگر بودند.

برخی آزمون‌ها را یک ابزار کمک اختیاری توصیف می‌کردند و برخی بر ضرورت وجود آن تاکید داشتند. برخی از آزمون به عنوان ابزار ارزیابی استفاده می‌کنند اما تعدادی از گویه‌های آزمون‌ها به عنوان موضوعاتی برای گفتگو در جلسات بهره می‌برند.

تعدادی از متخصصان مجموعه‌ای آزمون مشخص در نظر داشته و ابتدای جلسات مراجعان آن آزمون‌ها را انجام می‌دهند و سپس جلسات مشاوره پیش از ازدواج آغاز می‌شود. تعدادی از متخصصان نیز به فراخور روند جلسات و در مواقع لازم برخی از آزمون‌ها را از مراجعان می‌گیرند. گرچه متخصصان در انتخاب آزمون‌ها رویکرد نظری خود را در اولویت قرار می‌دادند اما گشودگی زیادی نسبت به استفاده از آزمون‌های شاخص این حیطه داشتند.

در ارتباط با نحوه تفسیر آزمون‌ها، برخی از متخصصان نمره و تفسیر آزمون به صورت مکتوب ارائه می‌دهند برخی نیز به صورت شفاهی در روند جلسات به گفتگو درباره نمرات مراجعان می‌پردازند. مشارکت‌کننده با کد ۱۰۱ گفت: "من از تست‌ها به صورت پاراکلینیکی استفاده می‌کنم و خیلی کم اتفاق می‌افته. اگه شک بکنم که مثلاً میزان درون‌گرایی و برون‌گرایی این افراد خیلی زیاده مثلاً ممکنه نئو بهشون بدم بگم برین به صورت عددی بهشون می‌گم ببینید درون‌گرایی و برون‌گرایی با این سؤال‌ها مورد سنجش قرار گرفته بود و در شما تفاوت چشمگیری داره. این موضوع می‌تونه ریسک‌فاکتور باشه اینو برید ببینید. حتی می‌تونه چیز باشه در ابتدا برای شما جذابیت ایجاد کرده باشه ولی در ادامه برای شما چالش ایجاد می‌کنه اینو به عنوان ریسک‌فاکتور ببینید"

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "این طوری بگم که خب چون اختلال شخصیت رو مشخص می‌کنیم و این یکی از الزامات مهم ماست توی بحث درمان ازدواج، تست رو به چیز واجب می‌دونیم. اگه خیلی مقاومت داشته باشه راجع به تست سوآپ، میلیون چهار رو می‌گیریم ازشون. انگار تکمیل کننده اون مصاحبه‌هاست"

گستره پذیرش مراجعین پیش از ازدواج

گرچه اغلب متخصصان مراجعه به مشاور پیش از ازدواج را قبل از وابستگی عاطفی سودمند توصیف کردند اما پیرامون پذیرش مراجعان پیش از ازدواج متخصصان نگرش‌های مختلفی داشتند. عده‌ای از آن‌ها افرادی با سابقه اندک آشنایی را در این روند نمی‌پذیرفتند و معتقد بودن که حداقلی از تجربه زیسته و شناخت از یکدیگر لازمه شروع این روند است.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۶ گفت: "گاهی اوقات می‌بینم که زوجین تازه باهم آشنا شدند و شناختی از هم ندارند برای همین ممکنه که بین جلسه اول و جلسه دوم سه چهارماه فاصله بندازم به طور عمدی یعنی بگم شما هنوز شناختی نسبت به هم ندارین و برین مثلاً شش ماه دیگه بیاین"

برخی از متخصصان افرادی را که سابقه دوستی طولانی مدت یا تصمیم قطعی به ازدواج داشتند، در مشاوره‌های پیش از ازدواج نمی‌پذیرفتند. برخی نیز معتقد بودند برای چنین مراجعانی به جای آن که روند مشاوره پیش از ازدواج اجرا شود لازم است تا جلسات به سمت زوج درمانی تغییر ماهیت دهند.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "اون هدف اولیه خیلی اهمیت داره. حتی ممکنه دو نفر دوست باشن ولی میگن ما می‌خوایم با همدیگه بمونیم. خیلی لزوماً این که ازدواج بین‌شون صورت گرفته یا نه برای ما ملاک نیست. اونها توی به رابطه‌ای هستن و می‌خوان رابطه‌شون رو بهبود بدن. اونجا میشه زوج‌درمانی. بستگی به خواسته اونها داره"

۳. حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب

این مضمون اشاره به روند تغییرات مشاوره پیش از ازدواج دارد؛ بخشی از این تغییرات مواردی هستند که متخصصان به وسیله تجربیاتی که در این روند به دست آورده‌اند در خدمات ارائه شده لحاظ کرده‌اند؛ بخشی دیگر اشاره به ایده آل‌های مشاوره پیش از ازدواج از نگاه متخصصان دارد.

الف. تاثیر تجربیات مشاور بر روند مشاوره‌های پیش از ازدواج

به سبب خلاء وجود یک روند منسجم و کامل، متخصصان روند مشاوره‌های پیش از ازدواج را بر اساس تجربیاتی که در خلال جلسات کسب می‌کنند پیش می‌برد؛ ذکر این نکته پر اهمیت است که به نظر می‌رسد اغلب اوقات آن چه در دوره‌های مشاوره پیش از ازدواج تدریس می‌شود در واقع انتقال تجربه متخصصان است و نه یک ساختار مدون و ارزیابی شده با اصول برگرفته از علم آمار و روانسنجی. بخشی از عوامل تاثیرگذاری که امروزه در روند متخصصان مشهود است حاصل سعی و خطای آن‌ها می‌باشد؛ گویی تجربیات متخصصان به صورت یک صافی عمل می‌کند و تجربیات کسب شده در جنبه‌های مختلف مشاوره ورود کرده و سبب تصحیح و بهبود آن می‌شود.

تغییر در محتوای جلسات

متخصصان طبق تجربه‌ای که در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج به دست آورده‌اند، تغییراتی را در محتوای ارائه شده ایجاد کرده‌اند. به نظر می‌رسد غنی کردن جزئیات محتوای مشاوره‌ها مثل تغییر در آزمون‌ها و ارزیابی دقیق‌تر موضوعات حیطة جنسی و همچنین نیازسنجی و هماهنگی روند مشاوره‌ها متناسب با تغییرات جامعه ایرانی از مهم‌ترین تغییرات ایجاد شده است. متخصصان اذعان داشتند که امروزه نسبت به موضوعات فرهنگی و اختلافات ناشی از آن حساسیت بیشتری نشان داده و سعی می‌کنند تغییرات فرهنگی جامعه را در جنبه‌های مختلف مشاوره‌های پیش از ازدواج لحاظ کنند.

متخصص با کد ۱۰۷ گفت: "گاتمن براساس پژوهش‌های چند دهه شون مؤلفه‌هایی که درآوردند، چالش‌هایی که توی روابط زوجین در طول زمان بوجود میاد همه رو لیست کردند، دسته‌بندی کردند، ترکیب کردند یک مجموعه پرسش شد که کاملاً مبتنی بر شواهد پژوهشی است. من این‌ها رو آدمم یک جاهایی یک بخشی از سؤال‌هایی که به نظرم می‌رسه توی فضای ایرانی مثلاً هست اون سؤال‌ها نیست این‌ها رو بهشون اضافه کردم"

تغییر در ساختار جلسات

برخی از متخصصان اذعان داشتند طبق تجربه خود در ساختار جلسات مشاوره تغییراتی ایجاد کرده‌اند؛ انعطاف بیشتر در ساختار جلسات و همچنین ایجاد فاصله بین جلسات از مواردی است که متخصصان به آن اشاره کرده‌اند.

مشارکت کننده با کد ۱۰۹ گفت: "طبق تجربه‌ای که به دست آوردم روند رو طولانی‌تر کردم. مثلاً چهار جلسه بوده اومده به سمت ده جلسه و این که پروسه رو بیشتر و طولانی‌تر کردم که زوج همدیگه رو بشناسن"

به روزگردانی سرفصل‌های آموزش

همان‌طور که پیش‌تر توضیح داده شد سرفصل‌های آموزش از مسائل فرهنگی و چالش‌های جامعه‌تأثیر فراوانی می‌پذیرند. متخصصان تأکید داشتند که افزایش تجربه آن‌ها منجر به بروزگردانی سرفصل‌های آموزش در این روند می‌شود؛ آموزش حیطه‌های قانونی ازدواج، افزایش تمرکز بر آموزش تنظیم هیجانی و آموزش گفتگوی موثر از مواردی بود که به آن اشاره شد. مشارکت‌کننده با کد ۱۱۰ گفت: "من یک سری تجربی کسب کردم که درباره حقوق قانونی ازدواج و مهریه صحبت کنم و آموزش‌هایی رو بدم"

ب. ایده آل‌های مشاوره پیش از ازدواج از نگاه مشاوران

این مضمون آمیخته‌ای از دغدغه‌ها و همچنین پتانسیل‌هایی است که در حیطه مشاوره پیش از ازدواج وجود دارد. تامل بر دغدغه‌هایی مثل آماده‌سازی خانواده‌ها برای ازدواج فرزندان‌شان و اندیشیدن تدابیری جهت ادامه مشاوره‌های پیش از ازدواج در یک بستر متفاوت پس از شروع زندگی مشترک حائز اهمیت است. همچنین بهره‌مندی از ظرفیت‌های خردی و کلانی که در این حوزه وجود دارد با اهمیت است.

امکان تعامل بیشتر دختر و پسر با یکدیگر

تعامل بیشتر دختر و پسر با یکدیگر و افزایش تجربه زیسته مشترک همراه یکدیگر با در نظر داشتن محدودیت‌های فرهنگی و مذهبی مراجعه‌کنندگان، سودمند است. بخشی از این تجربه زیسته لازم است در اتاق مشاوره و بخشی از آن خارج از فضای مشاوره به وسیله تعاملات روزانه ساخته شود. متخصص با کد ۱۱۰ گفت: "ما در ایران با توجه به فرهنگی که داریم، یک کاری می‌کنیم که این‌ها نمی‌تونن با هم زندگی کنن و بنابراین اون مسیری که خیلی سریع‌تر می‌تونن به شناخت هم برسن رو ما به اتاق خودمون میاریم." "به نظر من دختر و پسر باید با هم زندگی کنند. اصلاً بدون تردید دختر و پسر باید با هم زندگی کنند و از این تابو ما باید دربیاییم. تجربه زیسته نزدیک باید داشته باشن و بعضی از تابوها باید کنار بره"

استفاده از ابزارهای مناسب برای آموزش و سنجش

در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج می‌توان جهت افزایش کارآمدی و سهولت روند مشاور از ابزارهایی مثل آزمون‌های مناسب‌تر و همچنین معرفی کتاب‌های مناسب به مراجعه‌کنندگان بهره برد. مشارکت‌کننده با کد ۱۰۲ گفت: "یک سری از اجوکشین‌ها رو وقت تلف کردن توی جلسه می‌دونم در حالی که می‌تونه بره توی کتاب بخونه و دستش بیاد. می‌تونیم این‌جا یک چیزهای اساسی‌تر رو بگنجونیم. برای همین وجود کتاب و محتواهای مناسب رو مهم می‌دونم"

امکان آماده‌سازی خانواده‌ها

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد در جامعه ایران، خانواده‌ها نقش پررنگی را در فرآیند ازدواج فرزندان‌شان ایفا می‌کنند به همین دلیل نوع بودن آن‌ها بر روند مشاوره پیش از ازدواج نیز سایه می‌افکند. ایده آل است خانواده‌ها آموزش‌هایی را دریافت کنند تا برای ازدواج فرزندان‌شان آماده شوند. همچنین لازم است تدابیری اندیشیده شود که با آگاه‌سازی خانواده‌ها و مدیریت چالش‌های مربوط به آن‌ها مراجعه‌کنندگان بتوانند از روند مشاوره پیش از ازدواج بهره کافی ببرند.

متخصص با کد ۱۱۰: "یکی پیش من اومد و گفت که من صد ساعت با این خانم حرف زدم، حالا شما اجازه می‌دید که ما باهم ازدواج کنیم؟ من منطقی این جریان رو برایش توضیح دادم و گفتم که داستان اصلاً اجازه من نیست، شما صد ساعت صحبت کردید ولی من که نمیدونم شما در مورد چی صحبت کردید؟ اگر قرار هست که من مشاور شما باشم، اجازه بدید که ما این مسیر رو بریم هر جا که شما این‌ها رو بلد بودید و کار کردید و آگاه هستید، بگید که ما گازش رو بگیریم و تندتر جلو بریم. پسر گفت که انگار شما در این فرهنگ نیستید؟ خانواده‌ها که به این سادگی قبول نمی‌کنن. من ازشون خواستم که خانواده‌هاشون رو دعوت کنن تا پیش من بیان. مامان پسر و مامان دختر اومدن، من منطقی مشاوره پیش از ازدواج رو توضیح دادم و هنوز که حرف من تموم نشده بود، جالب بود که پسر شهری بوده ولی دختر، برای یک روستایی در شمال ایران بوده. وقتی هنوز صحبت من تموم نشده بود، دیدم مادر دختر با همون لهجه محلی گفت که آقای دکتر هر چند جلسه که نیاز هست، بگذارید. من متوجه شدم که چقدر برای عاقبت‌بخیری این‌ها ارزشمند هست"

تلفیق برنامه‌های مشاوره پیش از ازدواج با برنامه‌های غنی‌سازی رابطه

از آن جا که زنده نگه داشتن عشق تجربه شده در شروع یک رابطه، در تمامی مراحل ضروریست، بسیاری از متخصصان به اهمیت ادامه یافتن جلسات مشاوره پیش از ازدواج به شیوه‌ای دیگر پس از ازدواج و شروع زندگی مشترک زوج اشاره کردند.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۹ گفت: "به نظر من ایده‌آل‌ترین حالت ممکن اینه که زوجین از ابتدای آشنایی مثل این که یه مشاوره فردی دارن کنار خودشون، رابطه‌شون رو با یه مشاور بیرن جلو، مثل پزشک خانواده. از اول با خودشون داشته باشن و بعد مثلاً هر یک سال یک بار بعد از ازدواج شون هم حتی این چک شون بکنن. این خیلی می‌تونه رابطه رو بهتر بکنه"

سیاست‌گذاری در تسهیل و افزایش دریافت خدمات مشاوره پیش از ازدواج

متخصصان اشاره کردند بسیاری از افراد هنگام ازدواج وارد فرآیند مشاوره نمی‌شوند؛ اگرچه این اتفاق به دلیل مواردی مثل غلبه هیجانات و احساسات و آگاهی کم افراد رخ می‌دهد اما به نظر می‌رسد مهم‌ترین دلیل عدم مراجعه به متخصصان پیش از ازدواج تحت پوشش بیمه نبودن و تعرفه بالای این خدمات است. محتمل است با اجباری شدن مشاوره پیش از ازدواج، کاهش تعرفه مشاوره و قرارگیری این خدمات تحت پوشش بیمه استفاده از این خدمات گسترش پیدا می‌کند.

مشارکت‌کننده با کد ۱۰۴ گفت: "توی دنیای ایده‌آل هزینه‌های مشاوره مناسب هست. بیمه پوشش می‌ده یا مثلاً برای افراد شرايطی رو در نظر می‌گیرند که خیلی‌ها بتوانند استفاده کنند چون من معتقدم تعامل‌های انسانی، روابط انسانی مثل همچین زنجیره است و هر چقدر این زنجیره‌ها کنار هم، این حلقه‌ها کنار هم سالم‌تر باشه، محیط، محیط سالم‌تری هست پس وقتی که این دسترسی از دست عموم خارج هست به خاطر همین این سلامت روان، این مشاوره ایده‌آلی که ما می‌خواهیم دیگه اتفاق نمی‌افته. یک هزینه می‌خواهد، تبلیغات گسترده می‌خواهد یعنی باید جوری باشه که افراد ترغیب بشن نه این‌که این ذهنیت وجود داشته باشه که ما هنوز هم این ذهنیت رو داریم که مگه من مریضم برم مشاوره"

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌های بالینی این مطالعه نشان داد دیدگاه متخصصان پیرامون مشاوره پیش از ازدواج در ایران شامل سه مضمون اصلی مشاوره پیش از ازدواج از متخصصان، وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج و حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب بود. به نظر می‌رسد متخصصان هنگام صحبت از تجربیات خود در کسوت مشاور پیش از ازدواج، یک ساختار و الگوی ذهنی درباره ویژگی‌های یک مشاور کارآمد در مشاوره پیش از ازدواج و ویژگی‌های یک برنامه مشاوره پیش از ازدواج کارآمد دارند که سعی می‌کنند هم در روند مشاوره‌ها و در نوع حضورشان در جلسات مشاوره و هم هنگام نگاه قضاوت‌گرایانه به فعالیت بالینی خود آن را مدنظر قرار دهند. از نگاه متخصصین مشاور قبل از ازدواج، ویژگی‌های یک مشاور پیش از ازدواج مطلوب از تعامل و برهم کنش سه سطح حاصل می‌شود؛ ویژگی‌های شخصی، ویژگی‌هایی به عنوان درمانگر و ویژگی‌هایی به عنوان مشاور پیش از ازدواج. از این رو، می‌توان گفت که یک مشاور پیش از ازدواج با تمام تجربیات زیسته خود، چه در زندگی شخصی و چه در زندگی حرفه‌ای وارد فرآیند مشاوره می‌شود. عدم توجه به هر یک از این سطوح می‌تواند به‌طور مستقیم چالش‌هایی را به همراه داشته باشد.

مشاوره پیش از ازدواج به دلیل ظرافت‌هایی که دارد، بیش از هر حوزه دیگری می‌تواند سوگیری‌ها، سلیقه‌های شخصی و تجربیات مشاور را در قالبی حرفه‌ای به جلسات مشاوره وارد کند. اگرچه این مسئله اجتناب‌ناپذیر است، اما با تمرکز بر غنی‌سازی تجربیات در این سه سطح، می‌توان آن را نه به عنوان یک چالش، بلکه به عنوان یک فرصت در خدمت افزایش کارایی و سودمندی جلسات مشاوره قرار داد. ویژگی‌های یک برنامه مشاوره پیش از ازدواج کارآمد، حیطه‌های تمرکز مشاور در روند را برجسته می‌سازد؛ توجه به چالش‌های فرهنگی اجتماعی، تمرکز بر رویکرد جامع‌نگر و برخورداری از روند منعطف بر حسب نیاز مراجع کنندگان مواردی بود که مشاوران بر آن تاکید می‌کردند. به نظر می‌رسد میزان اهمیت این موارد و چگونگی اجرایی کردن آن‌ها در جلسات مشاوره از موضوعاتی بود که مشاوران رویکردی محتاطانه و توأم با سعی و خطا به آن داشتند.

خلاءهای آموزشی و پژوهشی این حوزه و نبود پروتکل‌های مدون شده از مسائلی است که بر روند جلسات تاثیر گذاشته است. پیرامون رویکرد محور بودن یا نبودن مشاوره پیش از ازدواج شفافیت اندکی وجود دارد؛ همین مسئله سبب شده است تا متخصصان مشاوره پیش از ازدواج را حول محور سلائق شخصی و حرفه‌ای شان شکل دهند؛ گرچه این روند فوایدی نیز دارد، اما به سبب تعارضاتی که بین تجربه شخصی، آموزش‌های گذرانده شده و رویکرد نظری شان وجود دارد گاهی آن‌ها را با نوعی از بیگانگی نسبت به روند خود مواجه می‌سازد. همان‌طور که ستاری^{۲۵} و همکاران (۲۰۱۹) اشاره کردند، مشغولیت مشاوران با ایجاد تعادل بین تجربیات شخصی، رویکرد نظری و روند مشاوره پیش از ازدواج ارائه شده توسط آن‌ها سبب شده است تا مشاوران در حوزه‌های بسیاری نگاه مبتنی بر واقعیت به خواسته‌ها، نگرانی‌ها و نیازهای افراد مراجعه‌کننده نداشته باشند.

وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج از مولفه‌های اصلی شامل ساختار، محتوا، مولفه‌های تاثیرگذار بر ساختار و محتوا و همین‌طور ابهامات تشکیل شده است. اقدامات مشاوران در وضعیت کنونی مشاوره پیش از ازدواج

طیف گسترده‌ای را در بر گرفته و شباهت و تفاوت‌های فراوانی را رقم می‌زند. پیرامون رویکرد محور بودن یا نبودن مشاوره پیش از ازدواج ابهاماتی وجود دارد؛ مشاوران هنگام صحبت پیرامون چگونگی دستیابی به روند خود از تاثیر آموزش‌هایی که در حیطه مشاوره پیش از ازدواج دریافت کرده اند، سخن گفتند اما بسیاری از آن‌ها تاکید داشتند به سبب کافی نبودن محتوای تدریس شده و همین طور به سبب تفاوت رویکرد نظری مدرس با مشاور در کار بالینی، تنها بخشی از آموزش‌های مدرس اقتباس شده و مشاور متناسب رویکرد نظری خود بخش‌هایی به مشاوره افزوده یا کاسته است؛ چنین تغییراتی همه بر اساس ادراک مشاور از سودمندی برای مراجعان خویش است؛ مجدی^{۲۶} و همکاران (۲۰۲۴) نیز بر اهمیت چنین انعطافی برای مراجعه کنندگان ایرانی تاکید داشتند.

در عین نبود پروتکل محوری گزارش شده از جلسات مشاوره، آن چه مشاوران پیش از ازدواج درباره وضعیت کنونی خود اشاره کردند دارای وجوه مشترک به خصوص در مسائل مرتبط با فرهنگ بود، به نظر می‌رسد بخش ثابتی چه در ساختار چه در محتوا، چه در آموزش‌های دریافت شده و چه در پویایی‌های تغییراتی که مشاور برای بهبود روند مشاوره‌های پیش از ازدواج انجام می‌دهد به صورت کامل با دغدغه‌ها و چالش‌های فرهنگی جامعه ایرانی گره خورده است. علی‌رغم نگاه فرهنگی در روند مشاوره‌ها وجود دارد چالش‌های این حوزه نیاز به بازنگری و توجه بیشتر و عمیق تری دارد. مشهود است که فرهنگ در مشاوره پیش از ازدواج موضوع اساسی است. همسو با پژوهش‌های رضوی و همکاران (۱۳۹۸) و کریمی ثانی و اسمعیلی (۱۳۹۴) به نظر می‌رسد آن چه باعث می‌شود مشاوره پیش از ازدواج در ایران مفهومی خاصی داشته باشد و آن چه سبب می‌شود نتوان به صورت مستقیم دستورالعمل‌های مدون خارج از ایران را در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج را مورد استفاده قرار داد، مقوله فرهنگ است؛ حیطه‌های فرهنگی و چالش‌های مرتبط با آن آنقدر وسیع هستند که بخش زیادی از سردرگمی مشاوران و همچنین ابهامات وسیعی که در این روند وجود دارد، تاثیر پذیرفته از آن است و به نظر می‌رسد ساختار انعطاف پذیر و مراجع محوری که در روند مشاوره پیش از ازدواج بر آن تاکید شده است، به سبب پاسخ به همین چالش است. مشاوران ایده آل‌هایی را پیرامون مشاوره‌های پیش از ازدواج در نظر داشتند که بخش بزرگی از این ایده آل‌ها برآمده از محدودیت‌های فرهنگی بود که آن‌ها در روند مشاوره‌های پیش از ازدواج با آن مواجه شده بودند. این متخصصان در طی تکامل روند ارائه شده خود، تجربیات خویش را راهنمایی موثر برای تغییر و تصحیح خدمات مشاوره پیش از ازدواج معرفی کردند. به نظر می‌رسد آنچه مشاوران به عنوان تغییر روند نام بردند، در بستر فرهنگی جامعه قرار دارد؛ در واقع همان طور که چراغی^{۲۷} و همکاران (۲۰۱۹) اشاره کرد برای هدایت روند مشاوره‌های پیش از ازدواج به سمت مسیر ایده آل باید توجه داشت که ظرفیت و سمت و سوی بسیاری از تغییرات، خارج از اطاق مشاوره و به وسیله فرهنگ جامعه ایرانی ایجاد و هدایت می‌شود. در مجموع باید اذعان داشت با توجه به ملاحظات خاص فرهنگ ایران و معنای ازدواج در این جامعه، نمی‌توان بر یافته‌های به دست آمده در مطالعات خارجی بدون در نظر گرفتن ملاحظات فرهنگی بسنده کرد؛ به عبارت دیگر، پیچیدگی‌های موجود در ابعاد فرهنگی مرتبط با ازدواج و مشاوره‌های پیش از ازدواج به حدی است که

اتکای صرف به تجربیات شخصی مشاوران می‌تواند جنبه‌های علمی و حرفه‌ای آن را با چالش‌های جدی مواجه سازد. بدیهی است آنچه امروز در مشاوره‌های پیش از ازدواج در ایران در حال انجام است، یک روند مبهم، فارغ از پشتوانه پژوهشی کافی و به بیان دیگر بر اساس نظر و جهت‌گیری شخصی مشاور است. در نتیجه، نیاز به یک برنامه مشاوره پیش از ازدواج منعطف و برخوردار از حمایت پژوهشی و با لحاظ کردن ویژگی‌های فرهنگی مشهود است.

در خصوص محدودیت این پژوهش باید اشاره کرد با توجه به اینکه متخصصان شرکت‌کننده در این مطالعه از ساکنین شهر تهران و عضو طبقه متوسط انتخاب شده بودند، در تعمیم نتایج حاصل از این پژوهش به افراد ساکن سایر شهرها و همچنین افرادی که دارای پایگاه‌های اجتماعی و فرهنگی مختلف هستند، بایست با احتیاط عمل کرد. پیشنهاد می‌شود مطالعات کیفی بعدی معطوف به واکاوی تجربه زیسته مراجعان مشاوره پیش از ازدواج اعم از زنان و مردان و زوجین باشد تا یافته‌های حاصل از آن بتواند نتایج این مطالعه را تکمیل کند. از آن‌جا که مشارکت‌کنندگان این پژوهش ساکن تهران و عضو طبقه متوسط بودند، پیشنهاد می‌شود چنین مطالعه‌ای با افرادی با پایگاه اجتماعی، سیاسی و پیشینه فرهنگی و طبقاتی مختلف انجام شود؛ همچنین پیشنهاد می‌شود طبق مولفه‌های ارائه شده در این مطالعه به طراحی دستورالعمل جلسات مشاوره پیش از ازدواج متناسب با بافت فرهنگ ایران اهتمام ورزیده شود.

پی‌نوشت‌ها

1. Keldal & Sheker	15. Participants
2. Hawkins	16. Purposeful sampling method
3. premarital counseling	17. Maximum variation
4. premarital education programs	18. Saturation
5. Olson	19. Cognitive Behavioral Couples Therapy
6. SYN BIS	20. Semi-Structured Interview
7. Parrott	21. Smith
8. Caroll & Doherty	22. Braun & Clarke
9. Schumm	23. Peer Review
10. Silvan & Muthoifin	24. Creswell & Miller
11. Holman	25. Stari
12. Clyde	26. Majdi
13. Basic Qualitative Research	27. Cheraghi
14. Merriam	

References

- Abedi, H. (2010). Application of phenomenological research method in clinical sciences. *Strategic Quarterly*, 1(18).
- Arimi Sani, P., & Esmaeili, M. (2015). The effectiveness of a premarital counseling model based on a multidimensional indigenous approach on marital quality of life. *Clinical Psychology and Counseling Research*, 5(1), 4-19.
- Bahonar, F., Keshavarz, A., & Salehi, K. (2021). Development and validation of a marriage monitoring program. *Applied Psychological Research*, 40(11). [in Persian]
- Braun, V., Clarke, V. & Hayfield, N. (2015). "Thematic Analysis". In J. A., Smith (Ed), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (3rd ed.). London: Sage.
- Carroll, J. S., & Doherty, W. J. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research. *Family Relations*, 52(2), 105-118.
- Cheraghi, M., Mazaheri, M. A., Motabi, F., Panaghi, L., & Sadeghi, M. S. (2019). Beyond the couple: A qualitative analysis of successful in law relationships in Iran. *Family process*, 58(4), 936-953 .
- Clyde, T. L., Hawkins, A. J., & Willoughby, B. J. (2020). Revising premarital relationship interventions for the next generation. *Journal of Marital and Family Therapy*, 46(1), 149-164 .
- Ebrahimi, S., Goudarzi, M., & Eysinejad, A. (2019). The effectiveness of premarital counseling with the "CARE" couples care program on marital expectations and communication beliefs of individuals preparing for marriage. *Family Counseling and Psychotherapy*, 9(1), 217-236.[in Persian]
- Hawkins, A. J., Blanchard, V. L., Baldwin, S. A., & Fawcett, E. B. (2008). Does marriage and relationship education work? A meta-analytic study. *Journal of consulting and clinical psychology*, 76(5), 723 .
- Hawkins, A. J., Carroll, J. S., Doherty, W. J., & Willoughby, B. (2004). A comprehensive framework for marriage education. *Family Relations*, 53(5), 547-558 .
- Holman, T. B. (2006). *Premarital prediction of marital quality or breakup: Research, theory, and practice*. Springer Science & Business Media .
- Karimi Sani, P., & Esmaeili, M. (2015). The effectiveness of a pre-marriage counseling and guidance model based on a multidimensional indigenous approach on marital quality of life. *Clinical Psychology and Counseling Research*, 5(1), 4-19. [in Persian]
- Keldal, G., & Şeker, G. (2022). Marriage or Career? Young Adults' Priorities in Their Life Plans. *The American Journal of Family Therapy* 50(50), 459-474.
- Majidi, M. Z. Z., & Hikmah, S. A. (2024). Information services and premarital guidance to improve self-preparation for marriage. *Al-Tazkiah: Jurnal Bimbingan dan Konseling Islam*, 13(1), 77-89..
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons .
- Mohsenzadeh, F., & Arefi, M. (2011). Premarital counseling: Integrating research findings with intergenerational theory and a case example. *New Advances in Psychotherapy*, 59(17), 74-95. [in Persian]
- Mokhtari, S., Yousefi, Z., & Manshaei, G. R. (2021). The Effect of Schema-Based Premarital Education on Fear of Marriage and Coping Styles in Single Girls. *Journal of Research in Behavioural Sciences*, 19(2), 304-316. [in Persian]

- Moradi Abbas Abadi, F., Sarami Faroshani, G., & Rabat Mili, S. (2021). Evaluation of family therapists' understanding of psychotherapy. *Family Research*, 17(65), 99-115. [in Persian]
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of family therapy*, 22(2), 144-167 .
- Parrott, L., & Parrott, L. (2013a). Preparing Couples for Marriage: The SYMBIS Model. In *Case Studies in Couples Therapy* (pp. 51-66). Routledge .
- Rajabi, G., Hamidi, A., Elahi-Fard, A., & Khalid, A. A. (2018). Exploring the Lived Experience of Marital Satisfaction among Couples with Cultural Differences: A Phenomenological Study. *Family Counseling and Psychotherapy*, 8(1), 105-124. [in Persian]
- Razavi, S., Zajayeri, R. A., Ahmadi, S., & Etemadi, A. (2018). Comparison of the effects of premarital preparation programs based on the Olson model and a native premarital counseling package on couples' engagement problems. *Family Research*, 58(15), 181-195. [in Persian]
- Rostami, M., & Ghezelseflo, M. (2018). The effectiveness of premarital education using the SYMBIS method on the communication beliefs of engaged couples. *Family Psychology*, 9(5), 45-56. [in Persian]
- Satari E, Akbari Kamrani M, Farid M. Necessity for redesigning premarital counseling classes based on marriage readiness from the perspective of adolescents and specialists: a need assessment based on the Bourich model and quadrant analysis. *Int J Adolesc Med Health*. 2019 Aug 9;34(1). Saulter-Carney, D. M. (2024). The Lived Experiences of Premarital Counseling and Its Influence on Marital Satisfaction .
- Schumm, W. R., Walker, A. B., Nazarinia, R. R., West, D. A., Atwell, C., Bartko, A., & Kriley, A. (2010). Predicting the short-and long-term helpfulness of premarital counseling: The critical role of counseling quality. *Journal of couple & relationship therapy*, 9(1), 1-15..
- Silvan Khowiyunanto and Muthoifin (2024) "Premarital Counseling as an Effort to Prevent and Anticipate Divorce in Early Marriages from an Islamic View", *al-Afkar, Journal For Islamic Studies*, 7(1), pp. 102–113.
- Tehrani, M., Kakabrayi, K., & Amiri, H. (2021). Development of the "Aware" four-dimensional pre-marriage counseling model with a local and cultural perspective, and examination of its effectiveness on awareness, acceptance, responsibility, and marital adjustment of couples. *Counseling and Psychotherapy Culture*, 12(46), 23-52. [in Persian]
- Yadesai, M., Gholitabar-Ladari, G., Yadesai, M., & Javan-Shirafashar, M. (2022). Perceptions of Divorce Applicants Regarding Premarital Counseling. *Iranian Political Sociology Monthly*, 5(12), 3293-3305. [in Persian]